

בנין הפקולטה למדעי היהדות
על שם ברוך ורחל רפפורט
THE BRUCE AND RUTH RAPPAPORT
FACULTY OF JEWISH STUDIES BUILDING

חברות וחברים יקרים, התגעגענו!

בימים כתיקונם מתפרסם עלון המחלקה מדי שנה בשנה, אך בשל התפשטות מגפת הקורונה והשיבושים שבאו בעקבותיה נאלצנו להתעכב עם פרסום העלון החדש. עתה, אנחנו שמחים ונרגשים להציג בפניכם את סיכום פעילותה של המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו בשנים תש"פ-תשפ"א, התקופה הארוכה והמאתגרת שעברנו כולנו בין סגרים לבידודים ובין תקווה לחיסונים. על אף ההגבלות והריחוק החברתי שנועדו לשמור על בריאותינו ובריאות היקרים לנו, הצלחנו בכוחות משותפים להמשיך במסע המרתק שלנו בנתיבי תולדות ישראל. הזום כבש אותנו במהירות וביעילות, הבית החליף את חדר ההרצאות וכנסים בינלאומיים התנהלו מהכורסה. אנו מקווים ששמרתם על עצמכם, ושמעתה נוכל לחזור בהדרגה לשגרת פעילות מלאה, להווי של לימודים ומחקר ובעיקר למפגשים בקמפוס שאין להם תחליף. המחלקה צועדת עם הפנים קדימה, אל עבר שנת הלימודים תשפ"ב שכולנו תקווה שתהיה מלאה בהתחדשות ובעשייה, והכי חשוב – בבריאות ובשלווה.

המחלקה לתולדות
ישראל ויהדות זמננו
 ע"ש ישראל וגולדה קושיצקי
 הפקולטה למדעי היהדות
 אוניברסיטת בר-אילן

עלון המחלקה

מס' 9-10 | טבת תשפ"ב ינואר 2022

קוראות וקוראים יקרים שלום וברכה,

לצערנו, פתחנו את שנת הלימודים תשפ"א עם שני חברי סגל יקרים שפרשו לגמלאות, פרופ' משה אורפלי ופרופ' מאיר בר-אילן לאחר עשרות שנים של עשייה ברוכה במחלקה. בשם המחלקה כולה, לכבוד הוא לי לאחל להם אריכות ימים בבריאות טובה ועוד שנים רבות של עשייה מחקרית ענפה.

לשמחתנו, נקלטו השנה במחלקה שני חוקרים צעירים חדשים, ד"ר יוסי ישראלי וד"ר יחיאל ויצמן. ברכות חמות לשניהם. אנו בטוחים כי הצטרפותם תצעיד את המחלקה קדימה להישגים עוד יותר מבורכים!

בנוסף, תודה רבה וגדולה בכל לב, לפרופ' קימי קפלן, קודמי בתפקיד, ששירת את המחלקה בחמש השנים האחרונות. מסירותו למחלקה, לסגל האקדמי והמנהלי כאחד, ובמיוחד לסטודנטים ראווה לכל שבח. קימי פעל ללא ליאות והגדיל לעשות לטובת המחלקה כולה. אינני מודה לו כי "צריך" אלא מפני שאני חש בפשטות, כי הוא ראוי ביותר לתודה כנה וחמה.

אנו חבים את התפקוד השוטף האינטנסיבי של המחלקה לעבודתה המסורה עד אין קץ של מרכזת המחלקה למודת הניסיון, הרגישה והאהובה שלנו, גב' כוכבה עקרבי, ושל גב' חן אברהם שיעילותה המקצועית יוצאת הדופן ואישיותה מאירת הפנים הם ייחודיים. עוד חבים אנו הרבה לגב' עליזה היימן-אדלמן על עבודתה המסורה בתחזוקת אתר המחלקה ועמוד הפייסבוק שלה וערוץ היו-טיוב שהחל השנה לתת טעימה קטנה מאיכויות החוקרות והחוקרים שלנו באמצעות הרצאות קצרות. תודה רבה לכן מכל הלב. אני מודה עוד למערך המנהלי של האוניברסיטה על הקשב והנכונות והסיוע, ותודה מיוחדת לדיקן הפקולטה למדעי היהדות היוצא, פרופ' ירון הראל, ולצוות לשכת הדיקן בהובלתה של גב' מיה יונתי על הרבה מאוד עזרה. אנו חבים עלון עשיר ומרתק זה לפרופ' יגאל לוין ולד"ר אוריאל גלמן, שרואה אור הודות לנחישותם הרבה.

קריאה מהנה ואיחולי בריאות טובה ואיתנה לכולנו, ולכם סטודנטיות וסטודנטים יקרים, אנו מאחלים ששנת הלימודים תשפ"ב תהיה מוצלחת, כאשר משבר הקורונה יהיה בעזרת ה' כבר היסטוריה עתיקה!

שנת הלימודים האקדמית תשפ"ב החלה כאשר התגעגענו לתלמידי המחלקה הוותיקים. אנו מקווים שנהניתם משנת הלימודים תשפ"א שהייתה גם מאתגרת גם מעוררת מחשבה והתקדמות אינטלקטואלית. התרגשנו גם לקבל את פני הסטודנטים החדשים שהצטרפו אלינו בכל שלושת התארים בתחילת השנה הנוכחית. זכות היא לנו שכולכם איתנו. העלון שלפנינו יסכם את הפעילות הענפה שלנו בשנים תש"פ-תשפ"א.

אין זה סוד, כי האתגרים שהציב בפנינו משבר הקורונה פגעו במרקם החיים של כולנו כאחד, ויחד עם זה שמחנו מאוד ששנת הלימודים תשפ"א נפתחה ללא תקלות ושהלמידה מרחוק התאפשרה היטב, אעפ"י שייחלנו ליום שבו ניפגש שוב, חברי סגל וסטודנטים, כולנו יחד, במסדרונות המחלקה ובכיתות הלימוד, למען שיח חברי ומחקרי של ממש ולא רק באמצעות ה-"זום". והנה היום הזה הגיע בשלהי שנת הלימודים תשפ"א, וביתר-שאת בתחילת שנת תשפ"ב!

בהזדמנות זו, אבקש להודות מקרב לב למשפחת קושיצקי. המחלקה קרויה על שם ישראל וגולדה קושיצקי ז"ל, והודות לתרומתה נדיבת הלב של משפחה זו אנו מצליחים לקיים פעילות מחקרית ענפה בקרב חברי הסגל ותלמידי המחקר, ואדגיש במיוחד את האפשרות לסייע לתלמידי המחקר במלגות ובמימון נסיעות לארכיונים ולכנסים, שלאחרונה התחדשו. תודה רבה לכם, משפחת קושיצקי, מכל הלב! בנוסף לכן, המחלקה נתברכה עוד בכמה קתדראות שמקיימות פעילות עניפה ותומכות בפעילות מחקרית של חוקרים ושל תלמידי מחקר.

התוצאות מתבטאות בנוכחות של חברי סגל ושל תלמידי מחקר בבמות השונות שבהן מתקיים השיח המחקרי: כנסים, מאמרים בכתבי עת, ספרים; במקום המרכזי שחברי הסגל מהמחלקה תופסים בצמתים מגוונים של העשייה המדעית ובהכרה להם זוכים בקרב עמיתיהם בישראל ומחוצה לה. לדוגמה אחת מרבות, פרופ' ירון הראל שזכה בפרס ראש הממשלה לעידוד ולהעצמת חקר קהילות ישראל בארצות ערב ואיראן.

קוראות וקוראים יקרים,

הללויה יום יום ואיזה פלא. כוכבה וכן הן היחידות שצעדו איתי את כל הדרך על כל חוויותיה, יום אחר יום. פעלנו ונלחמנו יחד למען המחלקה, תלמידיה וחברי סגלה; חלקנו רגעים של תסכול, של החמצה, של כישלון, של הצלחה ושל סיפוק; שוחחנו על עולם ומלואו; וצחקנו לא מעט. האווירה החמה, המזמינה והמחויבת במזכירות המחלקה היא תשקיף של מי שאתן, וחוייית העבודה אתכן היא מדהימה. אשריי שזכיתי לסביבת עבודה נפלאה זו.

לפעמים החגיגה נגמרת. המפגש אתכם, תלמידות ותלמידים יקרים, הוא גולת הכותרת וחגיגה אמתית. ההיכרות והקשר אתכם היה עבורי ייחודי, נפלא, מרגש ושובה לב, בעוצמה שלא שיערתיה. חוויה זו מצויה בשיחת מסדרון אקראית, בשיחה על לבטים לימודיים ואישיים, בהתמודדות עם הבירוקרטיה האוניברסיטאית, בפתרון בעיות כאלה או אחרות, בהתקדמות בלימודים ובהגעה לקו הגמר שלהן. אני נפרד מכם בדמעה ובאיחולים לדרך צלחה.

קח מקל קח תרמיל. עמיתי, עמנואל פרידהיים, נטל את מקלו ותרמילו ויצא לדרך כראש מחלקה. עמנואל, אתה יודע עד כמה התפקיד הוא אינטנסיבי ותובעני, ונכנסת אליו חמוש בהמון אנרגיות וברוח טובה. בטוחני שתלמד מטעויותיי ומהחמצותיי, וביחד עם התבוננות רעננה תוביל את המחלקה למחוזות חדשים, ולהתחדשות. איחוליי הלבביים לך להצלחה מרבית.

ראשי מחלקה הולכים ובאים, ויגאל ליון, עורכו של העלון זה כמה שנים, הוא עוגן של יציבות. תודה לך, יגאל, על המסירות, על הנחישות ועל המחויבות. שלי ושלכם, שלו הוא. ותודה לאוריאל גלמן שהצטרף אליו בגיליון הנוכחי.

שנת לימודים פורייה, מוצלחת, מאתגרת ומהנה.

אלכס כמאידי,

קימי

מת אב ומת אלול ומת חומם גם נאסף תשרי ומת עמם. תמה לה שנה אקדמית סוערת ביותר, תמו חודשי הקיץ וחגי תשרי, ושנת הלימודים תשפ"א החלה בצל מגפת הקורונה. זה כמעט תשעה חודשים שהוויית ומרקם החיים של כולנו השתנו ונפגעו באופן מכריע. לכך מצטרפים בין השאר פחדים וחששות, חוסר ודאות, פגיעה כלכלית והרס של חלקים משמעותיים בשגרת חיינו. קשה לתפקד במציאות זו על השינויים החלים בה דוגמת סגרים, קשה לשמר רציפות לימודית, ורציפות של מחקר וכתובה. נוכח זאת, אני משתאה נוכח הנחישות והמחויבות שלכם, תלמידות ותלמידי המחלקה, של כוכבה וכן שמובילות את הצדדים המנהליים של המחלקה ושל עמיתיי חברי סגל המחלקה. כולכם נרתמתם, התמודדתם ולא חסכתם כל מאמץ במטרה שלא להיכנע למה שמאיים על החוסן האישי, הנפשי, המשפחתי והכלכלי של כולנו. ביסוד ההצלחה להתמודד עם הסערה הזו טמונים הבנה, אורך רוח, קשב, רגישות, נכונות לצאת מאזורי הנוחות, היענות לסייע זה לזה, נדיבות לב, מאור פנים והומור. אני מצדיע לכל אחת ואחד מכם!

וכשיגיע סוף התוואי. סוף דרכי כראש מחלקה הוא הרגע להודות לאינספור אנשים טובים באמצע הדרך שסייעו בידי לצלוח אותה על קשייה, מכשוליה, אתגריה והפתעותיה בחמש השנים החולפות. לא אנקוב בשמות של כולם כירבים הם עד מאוד, במחוזות אקדמיים ומנהליים מגוונים ברחבי האוניברסיטה. למרות הסיכון שבשכחה רגעית ובהתנצלות על כך מראש, אני חב הרבה מאוד לכל אחת ואחד מחברי סגל המחלקה על שיתוף הפעולה, על אווירה מחויבת וגישה מקצועית, על אינסוף עזרה והבנה, ועל ביקורת חיונית; לדיקני הפקולטה בעבר ובהווה, אלי עסיס וירון הראל, בהתאמה, ולצוות לשכת הדיקן; לאמנון אלבק ולמרים פאוסט, סגן הרקטור והרקטור בתקופת כהונתי, ולצוות לשכת הרקטור; לפנינה אגסי, לאביטל אמה, לחנוך בן-פזי, לרמי בר-קדם, ליהודית ברוך, לתמר הרשקוביץ, לליאת וינקלר-כדורי, לרחל חן, לרחל לוי דרומה, לאהובה ליכט, לאילת מגל, ליוסי מן, לאהרן עמית, למאור פינקו, לגדעון פלוס, לסימה קורצברג, לישראל קרוק, לאורית ריגר ולעופר שרגאי.

אירוע לכבוד ראש המחלקה היוצא

ב-13 בספטמבר 2020 התקיים אירוע הוקרה לכבודו של פרופ' קימי קפלן עם סיום תפקידו כראש המחלקה. המפגש התקיים על פי כללי הקורונה בחצר ביתה של משפחת פריזגר בכפר סבא. אנו מודים להם מאוד על האירוח החם והלבבי. לכבוד האירוע חיבר חתן השמחה שיר מיוחד על ההווי המחלקתי, ומחליפו בתפקיד, ראש המחלקה הנכנס פרופ' עמנואל פרידהיים, ערך חידון kahoot שבחן את רמת ידיעותינו בהיסטוריה הארוכה של המחלקה לתולדות ישראל לדורותיה.

חברי סגל חדשים

ברוכים הבאים! אנחנו מקדמים בברכה את שני חברי הסגל החדשים שהצטרפו למחלקה: ד"ר יוסי ישראלי שעוסק בתקופת ימי הביניים, וד"ר יחיאל (חיליק) ויצמן שעוסק בתחום השואה. הצטרפה אל שורותינו גם ד"ר חן סבג בן-פורת שתלמד קורס במסגרת התכנית ליהדות זמננו, ד"ר מלי איזנברג שתלמד קורס בתוכנית לתואר שני בהוראה עכשווית בתולדות ישראל במגמת חדשנות 0.2 וגם שתי פוסט-דוקטורנטיות לשנת תשפ"ב: ד"ר סיון גוטליב וד"ר יעל לוי. נאחל לכולכם הצלחה רבה!

ד"ר יוסי ישראלי

שמי יוסי ישראלי. אני היסטוריון של יהודי ימי-הביניים באזור ספרד ואגן הים התיכון. הצטרפתי זה עתה לסגל המחלקה, ולרגל המאורע המרגש, אשמח להציג את עצמי ואת תחומי העניין שלי בקיצור המתבקש.

את לימודי האקדמיים התחלתי והשלמתי בבית הספר להיסטוריה של אוניברסיטת תל אביב. משלב מוקדם גיליתי עניין בימי-הביניים ובמערכת היחסים המורכבת שבין המיעוט היהודי והעולם הנוצרי שסבב אותו: במתחים החברתיים והמשפטיים, ביריבות הדתית, בקשרים שבין רבנים וכמרים, ובמציאות התרבותית המשותפת שממנה צמחו שתי הדתות הללו אל המודרנה. את עבודת המאסטר כתבתי על התמורות שחלו בוויכוח הבין-דתי של המאה הט"ו לאור עליית ההומניזם מחד, והשתכללותה של התעמולה האנטי-יהודית מאידך. ואולם, תוך כדי המחקר התחלתי להתוודע לתפקיד הייחודי שמילאו יהודים-מומרים (שמוצאם מספרד) בהתפתחות ההגות הנוצרית של אותן השנים, ובעיצוב מערכת היחסים הבין-דתית. ובעיקר, התבלטו לעיני כתביו התיאולוגיים של הבישוף המומר של בורגוס, פבלו דה-סנטה מריה (לשעבר הרב שלמה הלוי), אשר הפכו לרבי-מכר עם מהפכת הדפוס בשלהי המאה הט"ו. את עבודת הדוקטורט הקדשתי לניתוח מקיף של הגותו אשר ביקשה להחזיר לישראל את תפקידה המרכזי בתולדות והנהגת הכנסייה, ובכך הניחה את היסודות ל'תיאולוגיית הקונברסו' של המומרים בספרד.

מאז סיום לימודי, עבדתי ולימדתי כפוסט-דוקטורנט במרכז לחקר המרות-דת ויחסים בין-דתיים שבאוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ולאחר מכן במרכז מנדל-סכוליון למחקר רב-תחומי במדעי הרוח והיהדות שבאוניברסיטה העברית. בשנים הללו הוספתי לחקור את תופעת המרות הדת, ואת חיי הרוח של יהודי ספרד על רקע המעבר מן העולם המוסלמי של אל-אנדלוס לספרד הנוצרית בשלהי ימי-הביניים. בשנה החולפת, הייתי עמית-מחקר במרכז ללימודי יהדות שבאוניברסיטת הרווארד. שם, ביחד עם קבוצה של חוקרים מדיסציפלינות שונות במדעי היהדות, התמקדנו בשאלת היחס שבין היסטוריה ופילוסופיה יהודית. ובאופן ממוקד יותר, בהקשרים החברתיים והפוליטיים שהביאו יהודים לנסח בצורות חדשות את עיקרי אמונתם.

כעת, אני שמח ונרגש לעמוד בפתחו של פרק חדש במסע הבלתי-נגמר בנבכי ההיסטוריה והרוח היהודית. והפעם, לא כאורח לרגע, אלא כבן למשפחת המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו. מחכה בכיליון עיניים להכיר אתכם מקרוב וללמוד ביחד איתכם, תלמידים וחברי סגל, יוסי.

ד"ר יחיאל (חיליק) ויצמן

התחלתי את המסלול האקדמי שלי באוניברסיטה העברית, שם למדתי לתואר ראשון בפילוסופיה ולימודים רב-תחומיים ולתואר שני בלימודי תרבות. במקביל התחלתי לעבוד ביד-ושם כמדריך ומפתח תכנים וכך נשאבתי בהדרגה לתחום השואה, שבעצם היתה כבר נוכחת מאז ומתמיד במעגלים המשפחתיים שלי. בעקבות המפגשים שלי עם שרידי הנוכחות היהודית בפולין החלטתי לחקור לעומק את ההשלכות החומריות והתרבותיות של השואה ואת האופן שבו החברה הפולנית התמודדה עם זכרון היהודים והתייחסה למרחב היהודי מאז 1945. שאלות אלה עמדו במוקד עבודת הדוקטורט שלי, אותה כתבתי במחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטת חיפה. העבודה בדקה מה עלה בגורל בתי הכנסת ובתי הקברות היהודיים הנטושים בפולין מאז מלחמת העולם השנייה, וכיצד השפיעה השואה על מעמדם של מרחבים אלה, על תפיסתם החברתית ועל משמעותם התרבותית.

המחקר הנוכחי שלי עוסק במאורעות השואה והשלכותיה ובגורל הקהילות היהודיות באיזורי הפריפריה של מזרח אירופה, מנקודת מבט מיקרו-היסטורית ובאמצעות התמקדות בדינמיקות המקומיות שהשפיעו על התפתחות הפתרון הסופי, תגובת היהודים לרדיפות והיחסים בין היהודים לבין האוכלוסיות המקומיות. המחקר שלי לוקח אותי לארכיונים שונים ברחבי העולם, אך גם לשטח. אני מתעניין מאוד באופן שבו מחקר אתנוגרפי פותח כיוונים חדשים להבנת השואה והשלכותיה, הן בהקשר המקומי והן בהקשרים חברתיים ותרבותיים רחבים יותר. אומנם השואה עומדת במרכז העיסוק המחקרי שלי אבל אני משתדל לחקור את התקופה הזו שלא במנותק משאלות יסוד של הקיום היהודי לדורותיו ומהרצף של ההיסטוריה היהודית המודרנית, תוך התמקדות בהצטלבות של היסטוריה של חיי היומיום, תרבות חומרית וויזואלית, והאינטראקציה בין היהודים לבין שכניהם.

כשאני לא מתעסק בשואה או בבתי קברות אני משתדל לעשות דברים קצת יותר אופטימיים, כמו לטייל בארץ ובעולם עם אורלי רעייתי, לבשל מאכלים מיוחדים, לשנות קפה איכותי, לרכב על אופניים ביער ירושלים, לראות סיינפלד, ולהקשיב לחזנות אקספרימנטלית בפול ווליום. כמו כן, יש ברשותי אוסף בובות אצבע של הוגי-דעות מפורסמים ובעבר קפצתי בנג'י.

ד"ר חן סבג בן-פורת

ד"ר סבג בן-פורת התחילה ללמד אצלנו במחלקה בשנת הלימודים תשפ"ב את הקורס: "תקשורת, דיגיטל והעולם היהודי". כיום ד"ר סבג בן-פורת נמצאת בשלבי הסיום של מחקר פוסט-הדוקטורט באוניברסיטת ספיאנזה ברומא.

בשנת 2020 הייתה עמיתת מחקר ופוסט-דוקטורנטית במכון סמארט באוניברסיטה העברית בירושלים. תחומי המחקר שלה מתמקדים בהשלכות סוציולוגיות ופוליטיות של תחום המדיה הדיגיטלית והחדשה, וההשלכות של המדיה הדיגיטלית על מגזרים חברתיים שונים. היא כיהנה בשלוש השנים האחרונות כיו"ר קבוצת תלמידי המחקר של האגודה הישראלית לתקשורת וכיום היא חברת ועד באגודה הישראלית לתקשורת.

את מחקר הדוקטורט סיימה בשנת 2019 באוניברסיטת בר אילן כמלגאית נשיא, וזכתה בפרס הנשיא לפרסום מאמרים אקדמיים בתקופת הדוקטורט. המחקר התמקד במערכת היחסים בין הציבור לפרלמנטרים ברשתות החברתיות בשלוש מדינות: גרמניה, ארצות הברית וישראל ופורסם במגוון פלטפורמות תקשורתיות ואקדמיות. מחקרי הפוסט-דוקטורט עוסקים בשימושי המדיה-החדשים במגזר הדתי והחרדי ובמסגרתו זכתה במענק מחקר של משרד החינוך עבור מחקר העוסק בשימושים באינטרנט במגזר החרדי בישראל בלמידה מרחוק בתקופת הקורונה. כיום היא מרצה בבית"ס לתקשורת באוניברסיטת בר אילן ובבית"ס לתקשורת באוניברסיטת אריאל ומלמדת קורסים בנושא חברה וטכנולוגיה, תקשורת פוליטית, תולדות התקשורת, שיטות מחקר כמותיות ואיכותניות וכתובה תקשורתית ואקדמית.

בשנת הלימודים תשפ"ב נפתחה במחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו תכנית לתואר שני במגמת חדשנות. התכנית מציעה לסטודנטים ידע בהוראה ולמידה של פדגוגיות וטכנולוגיות חדשניות המותאמות למאה ה-21.

במסגרת התכנית אני מלמדת קורס בנושא "סוגיות בחקר השואה – תיאוריה ומתודולוגיה" במהלך הקורס אני דנים בשאלות מפתח, תעודות מרכזיות בתולדות השואה, אתגרים מתודולוגיים ועוד. הקורס מהווה מודלינג לדרכי ההוראה בעידן הדיגיטלי-ויזואלי. הלמידה מלווה בתערוכות וירטואליות, למידה שיתופית, כיתה הפוכה, למידה בית מדרשית, סיורים ועוד. בנימה אישית אבקש להוסיף כי ההוראה במחלקה מעניקה לי תחושה של סגירת מעגל - השכלתי האקדמית הינה תוצר המחלקה; בה צעדתי את צעדי הראשונים ובה השלמתי שלושה תארים. המחלקה עיצבה את דרכי וזהותי המקצועית, ותמיד ראיתי בה בית. הכישורים השונים שרכשתי במהלך שנותיי במחלקה לתולדות ישראל הניחו את אבני היסוד לפעילותי היום הן כאשת אקדמיה, חוקרת ומרצה, והן כאשת חינוך המכהנת כראש פורום היסטוריה במכון מופת וכמנהלת ביה"ס המרכזי להוראת השואה במכון משואה.

פוסט-דוקטורנטיות

ד"ר יעל לוי

אני שמחה להיות עמיתת פוסט-דוקטורט במחלקה מטעם מרכז הלפרן לחקר

התודעה היהודית בראשות פרופ' דברה קפלן והקתדרה לחקר תולדות יהדות פולין ותרבותה ע"ש מרסל ומריה רוט בראשות ד"ר אוריאל גלמן. אני חוקרת תרבות יידיש והיסטוריה יהודית-אמריקנית. את התואר השני עשיתי באוניברסיטת תל-אביב, ואת הדוקטורט השלמתי באוניברסיטה העברית. במסגרת הדוקטורט חקרתי את צמיחת העיתונות בעברית וביידיש בארצות-הברית בעשורים האחרונים של המאה התשע-עשרה. בפרויקט הנוכחי אני מתמקדת בגילויים של ייאוש ואלימות עצמית בקרב מהגרים יהודים בארצות-הברית במפנה המאה העשרים. המחקר שלי מבוסס על עיתונות יידיש, חומרי ארכיון ויצירות ספרות. באמצעות המקורות אני בוחנת היבטים שונים של חוויית ההגירה, ומצביעה על זרמים חבויים בהיסטוריה יהודית מודרנית. לצד המחקר אני עוסקת גם בתרגום שירה מיידיש, ועומדת להוציא לאור אסופה משיריה של המשוררת דבורה פוגל.

ד"ר סיון גוטליב

את התואר הראשון שלי סיימתי באוניברסיטת חיפה בחוג לתולדות האמנות ובחוג לתקשורת. את

התארים השני והשלישי עשיתי בחוג לתולדות האמנות באוניברסיטה העברית בירושלים, שניהם בהנחיית פרופ' שרית שלו-עיני. במהלך הדוקטורט הייתי חלק מתכנית מלגאי הנשיא בבית ספר ג'ק, ג'וסף ומרטון מנדל ללימודים מתקדמים במדעי הרוח. המחקר שלי עוסק בכתבי יד עבריים מאוירים, אני מוקסמת מכתבי יד ונהנית מלחקור ולנתח הן את הטקסט והן את הדימויים בכתבי היד הללו. את התזה שלי כתבתי על הגדה של פסח, הגדה פחות מוכרת שנקראת 'הגדת סירני' ונמצאת במוזיאון יהדות איטליה בירושלים, ועבודת הדוקטורט שלי שאושרה בספטמבר 2021 עסקה בכתבי יד רפואיים מאוירים מימי הביניים המאוחרים. יש לי עניין מיוחד בשפה החזותית שמעורבת בהפקה של כתבי יד מדעיים ורפואיים. המחקר הנוכחי שלי לפוסט-דוקטורט במחלקה, מטעם מרכז הלפרן לחקר התודעה היהודית בראשות פרופ' דברה קפלן, עוסק בדימויים ויזואליים, בעיקר דיאגרמות, בכתבי יד עבריים בתחומי המדע והפילוסופיה. המטרות במחקר הם לבדוק את מעבר ושיתוף הידע במרכיבים חזותיים, לבחון את שיתוף הפעולה בין יהודים לסביבתם, את ההשפעות והשינויים שנעשו הן לטקסט והן לדימוי. אני מתגוררת עם בן זוגי ושלושת ילדי במושב גיאה בדרום.

בשנת הלימודים תשפ"א נפרדה המחלקה משלושה חברי סגל ותיקים שפרשו לגמלאות: פרופ' מאיר בר-אילן, פרופ' משה אורפלי, וד"ר יצחק ש' רקנטי. אנחנו מאחלים להם עוד שנים רבות וטובות של לימוד ויצירה מתוך בריאות טובה ונחת. פרופ' בר-אילן הוא מומחה להיסטוריה של תקופת בית שני, המשנה והתלמוד, עסק גם במנהגי ישראל בעדות השונות לאורך הדורות, חקר את ספרות חז"ל לדורותיה, נומרולוגיה במקורות יהודיים ובעוד תחומים מגוונים. ראיון פרידה שערכנו עם פרופ' בר-אילן התפרסם בעלון הקודם. פרופ' אורפלי הוא מומחה ליהדות ספרד בימי הביניים, חבר האקדמיה המלכותית הספרדית, שימש כדיקן הפקולטה למדעי היהדות ועוסק רבות בדו-שיח יהודי-נוצרי. לקראת יציאתו לגמלאות ערכנו אתו ראיון מקיף. ד"ר רקנטי לימד קורס על תקשורת ישראלית בתכנית ליהדות זמננו, ואנחנו מביאים בהמשך את דברי הפרידה שלו מהמחלקה.

פרופ' משה אורפלי

ראיון

ההשלמות למקצוע ראשי התקבלתי לתואר שני בתולדות ישראל אותו סיימתי גם בהצטיינות. במקביל גם למדתי לתעודת הוראה בהיסטוריה יהודית והוצאתי תעודת הוראה. היו אלו ימים שבהם יכולת לקחת באוניברסיטה קורסים כיכולתך ולא כמו בימינו שמשלמים תמורת כל קורס נוסף. על לימודי בתחומי המנהל החינוכי לא הצטערתי שכן ברבות הימים הזדמן לי ליישם בתפקידי מנהל שונים באקדמיה ובקהילה היהודית במדריד חלק מהתאוריות שלמדתי.

מי היו המורים והחוקרים שהשפיעו על דרכך האקדמית?

במחלקה לתולדות ישראל, שנקראה באותם ימים המחלקה לדברי ימי ישראל (די"ש) מצאתי בתקופת התמחותי מורים מצוינים בעלי דרכי מתודיקה ודידקטיקה מיוחדים ומגוונים: פרופ' א' טואף ופרופ' ש' שוורצפוקס, פרופ' א' זימר ופרופ' א' בשן, כולם השפיעו עליי באופנים שונים. אצל פרופ' א' סולטמן התחלתי לגלות את רזי הפליאוגרפיה הלטינית לצורך קריאת תיעוד ארכיוני, אך ברור שקורס אחד לא היה מספיק ולכן נאלצתי לחזור לספרד להמשיך את לימודי בתחום זה, ארץ שבה מצויים לרוב הארכיונים הכלליים ושל הכנסייה ובהם תיעוד רב לחקר תולדות יהודי ספרד. בספרד גם זכיתי ללמוד אצל מורים דגולים. בתחום הפליאוגרפיה אצל אחד המומחים הגדולים, הפרופ' תומס מארין מרטינו (Tomás Marín Martínez) והמתרגל שלו פרופ' אנחל ריאסקו טרירו (Ángel Riesco Terrero). המשך לימודי המתקדמים היו בתחילה באוניברסיטת ברצלונה (Universidad de Barcelona) בה למדתי לתואר מוסמך נוסף עם תיזה בהדרכת הפרופ' פרננדו דיאס אסטיבאן (Fernando Díaz Esteban) ואת התואר השלישי בהנחיית הפרופ' אלחנדרו דיאס מאצ'ו (Alejandro Díez Macho) באוניברסיטה קומפלוטנסי במדריד (Universidad Complutense de Madrid), שניהם מורים וירטואוזיים בעלי מוניטין בינלאומי. את שני התארים האקדמיים בספרד סיימתי בהצטיינות יתרה, הישגים שאפשרו לי תיכף להתחיל לעבוד במועצה

שלום פרופ' אורפלי. תוכל בבקשה לתאר בקצרה את קורות חיך לפני שהגעת לאקדמיה? אילו תחנות משמעותיות בחיך הובילו אותך אל הקריירה כחוקר יהדות ספרד בימי הביניים?

לחקר יהדות ספרד בימי הביניים הגעתי מתוך עניין אישי בחיי הדת והרוח של אנוסי ספרד ופורטוגל. לימים היה זה נושא קורס שלימדתי במרוצת שנים בבית הספר ללימודי יסוד במדעי היהדות של האוניברסיטה ואשר היה מרתק את הסטודנטים ללמוד מעיון במשפטי האינקוויזיציה השונים על אלו אמונות ודעות עלו אנוסים למוקד ולהעריך מחדש ערכים ומנהגים ביהדות. למעשה חוויות ימי ילדותי בדרום אמריקה ולאחר מכן בספרד בהן פעמים רבות ובמסגרות שונות נאלצתי להסתיר את זהותי היהודית הן שעוררו בי הזדהות רגשית עם הנושא ומשיכה לחקור בו. גילוי נאות, גם תחום המנהל החינוכי היה נושא שעניין אותי מאוד לפני הגעתי לשערי האוניברסיטה, ולכן אין להתפלא שראשית צעדי בלימודים האקדמיים היו במנהל חינוכי וגם בתולדות עם ישראל.

כיצד הגעת ללמוד דווקא באוניברסיטת בר-אילן, ודווקא במחלקה לתולדות ישראל?

נרשמתי ללימודים בתחומים שהזכרתי הן לאוניברסיטה העברית והן לאוניברסיטת בר אילן. התקבלתי לשני המוסדות ולמרות שבירושלים הייתה לי אפשרות למגורים בקרב משפחה העדפתי את דרך התלאות של הנסיעות, מתוך עניין באופייה המיוחד של אוניברסיטת בר-אילן והשילוב הייחודי של תורה ומדע בתוכניות הלימודים שהציעה. בתחילה למדתי מנהל חינוכי כמקצוע ראשי ותולדות ישראל כמקצוע משני. אף על פי שבשני החוגים סיימתי בהצטיינות, בסופו של דבר, כפי שאמרתי בראשית דבריי, נושאי ההיסטוריה היהודית היו טמונים בי רגשית, ולאחר

העליונה למחקרים מדעיים במדרד (Consejo Superior de Investigaciones Científicas) אם כי זה היה לתקופה קצרה, שכן הפרופ' מ' אליאב חזר אחריי כשנה שאצטרף לסגל המחלקה כדי להרחיב את תחומי הלימודים שהמחלקה מציעה. נעניתי בשמחה להצעתו לחזור למחלקה לתולדות ישראל, הפעם כמורה, ולא הצטערתי. בהזדמנות זו ברצוני להודות לכל אחד ואחת במחלקה על שיתוף הפעולה והתמיכה לאורך כל השנים בהם לימדתי. אני יוצא לדרך חדשה עם תחושת גאווה יחידה וסיפוק על העשייה בעבר ועם אמונה בעתיד המחלקה למרות כל השינויים והתמורות העלולות לחול בעקבות המגפה הנוראה שעדיין פוגעת בכל תחומי החיים שלנו.

בתקופה מסוימת, עמדת בראש המחלקה להיסטוריה כללית. איך זה קרה? לימדת שם?

לראשות המחלקה להיסטוריה כללית הגעתי לפי בקשת הרקטור, הפרופ' יוסף ישורון, ובאישורה של הוועדה המרכזת של הסינאט, מפני שהחל משנת תשס"ב סבלה המחלקה מהיעדר מועמד מתאים לראשות המחלקה. פרישת בכירים מצד אחד והיעדר דור המשך מצד שני גרמו לכך. בתחילה נקבע שהדיקן, הפרופ' יהושע שוורץ, יהיה ראש המחלקה באופן פורמאלי וד"ר ז'אק ארנפרוינד יכהן בשנים תשס"ב-תשס"ג כראש המחלקה בפועל. אחר כך לא נמצא אפילו מועמד כזה במחלקה, ובפעם הראשונה בתולדותיה מונה לראש המחלקה להיסטוריה כללית, מרצה ממחלקה אחרת, תולדות ישראל. הבחירה בי לא הייתה אקראית שכן לדיקן ולרקטור היה ידוע שלימדתי במשך כעשר שנים קורסים שונים בתולדות ספרד ומושבותיה בחוג להיסטוריה כללית באוניברסיטת תל-אביב. למרות זאת, מכיוון שהגעתי לנהל מחלקה ממחלקה אחרת עמה לעתים קרובות היו אי הבנות, חבריה חששו בתחילה מפני ה-"outsider", אך בסופו של דבר מצאו בי כדבריהם "ראש מחלקה נפלא" שדאג במהלך השנתיים לכל ענייניהם כאילו היה אחד מהם. בנוסף לניהול השוטף של המחלקה קיימתי ימי עיון, השתלמות למורים להיסטוריה בשיתוף עם משרד החינוך והתרבות, כנס בינלאומי וכן ערכתי את קובץ המחקרים Bar-Ilan Studies in History V: Leadership in Times of Crisis (Ramat Gan, 2007)

מהם, לדעתך, נושאי המחקר החשובים ביותר שבהם עסקת במשך השנים? מהי, לדעתך, התרומה החשובה ביותר שלך בתחומי המחקר שעסקת בהם?

בתחום חקר חיי הדת והרוח של אנוסי ספרד ופורטוגל

ספרי (בהוצאת האוניברסיטה האפיפיורית בסלמנקה, 1982) סותר את התיזה של הפרופ' בן ציון נתניהו שתופעת האנוסים בספרד, ששמרו במחלת על יהדותם, אינה אלא אגדה מרושעת שיצרו נזירים גזענים שונאי יהודים, שכן רובם למעשה התבוללו. ראיותיו מספרות השו"ת המגנה אנוסים ודורשת מהם גיור מחדש אינן אלא עניין רטורי ולא ראייה כי גם אם היו מתוך אלפי אנוסים כמה מאות משומדים זה לא הופך את הנושא לאגדה. יתרה מזה, מהמקורות הרבניים ששימשו את פרופ' נתניהו יכולתי להתחקות אחר רגשות ודרכי חשיבה של אותם אלפי אנוסים שנמצאו לאור הנסיבות ההיסטוריות בסבך הפסיקה וקביעת מעמדם האישי והחברתי. אציין שמידע פנימי זה אינו ניתן לנו בתיעוד הארכיוני הספרדי, לא הימי-ביניימי ולא האינקוויזיטוריאלי, אלא מתגלה רק במקורות העבריים שבהם דנתי. אוסיף גם שבמחקר אחר על תיקי האינקוויזיציה של עשרות אנוסים שחשבו להסתיר את התייהדותם עם כניסתם למסדר היירונימוס הקדוש (The Order of Saint Jerome) במנזר המלכותי בגואדלופה (Real Monasterio Santa María de Guadalupe) עוצמת השערורייה הציבורית שנוצרה עם התגלותם (ואני מביא את הסטטיסטיקה של המצוות שקיימו בסתר) היא שהובילה את המסדר היוקרתי הזה להיות החלוץ בהחלת תקנון "טוהר הדם" על עצמו כדי לטהר את שמו הטוב. בספרי על השימושים השונים שעשו יהודי ספרד בלוגיקה מתקופת תור הזהב ועד הגירוש (בהוצאת אוניברסיטת גרנדה, 1997) סיפקתי אסופות של אוצרות כתבי יד ומקורות לחקר חכמי יהדות ספרד ותרבותה, סקרתי וניתחתי את המקורות וכותביהם, עדכנתי אלו מיצירותיהם פורסמו ואלו מהן ממתינות עדיין להיגאל בידי החוקרים, וידעתי את הקורא מה הן המהדורות הקיימות ובאילו שפות. תרומתי הגדולה בכך היא במילוי ילקוט עשיר של נכסי צאן ברזל המהווה מדריך שימושי מועיל לקוראים המתעניינים, למורים, לסטודנטים ולחוקרים. מחקרי על הנומולוגיה של עמנואל אבוהב (בהוצאת מכון בן צבי, תשנ"ז) תרם מידע נוסף לחקר אחת הבעיות המרכזיות בקרב הפזורה הספרדית-הפורטוגלית במערב אירופה במאה הי"ז: ההשגות על התורה שבעל-פה ועל הסמכות הרבנית שהעלו באותה תקופה אנוסים שחזרו ליהדות בגלוי. בניתוח מתועד חשפתי את עניינו של עמנואל אבוהב בכתיבת הנומולוגיה, הכתובה בלשון הספרדית הקדומה של גולי ספרד – להוכיח את סמכות התורה שבעל-פה ואת הלגיטימיות שבהנהגה הרבנית תוך כדי הדגשת מקורה האלוהי של תורה זו וקיומה של ההנהגה הרבנית במרוצת הדורות. בנושא היחסים בין יהודים לנוצרים גם לא טמנתי ידי בצלחת ועוד ארחיב על כך בהמשך. אקדים לציין כאן במסגרת הצגת הדוגמיות מהתרומה לתחומי מחקר את גישתי בבחינת הנושא הטעון של הפולמוס היהודי-נוצרי בעיקר בספרד הימי-ביניימית, תחום שלימדתי וחקרתי בצורה שקולה ומכבדת וללא

משוא פנים כפי שניתן ללמוד ממאמרי בתחום זה, ובהם אדגיש את פרסום האינקוונבולה Dialogus pro Ecclesia contra Synagoga, בכתב העת היוקרתי Historia; חיבורי המקיף על תלמוד ונצרות – תולדותיו ומניעיו של קונפליקט (ברצלונה 1998) והמהדורה המדעית לכתבי היירונימוס די סנטה פה בפורטוגלית (בהוצאת הספרייה הלאומית של פורטוגל, ליסבון 2014).

זכית ללא-מעט כיבודים על מפעלך המחקרי והציבורי, גם בארץ ובעיקר בחו"ל. תוכל לספר על אלה שריגשו אותך במיוחד?

ריגשו אותי במיוחד המינויים בשנת 2005 לאקדמיה המלכותית הספרדית להיסטוריה (Real Academia de la Historia) מוסד יוקרתי שייסד המלך פיליפ החמישי בשנת 1738 ושהכניסה אליו מאוד סלקטיבית, ולא פחות מזה גם המינוי בשנת 2015 לאקדמיה המלכותית הספרדית (Real Academia Española), מוסד מדעי ממלכתי אף הוא עתיק יומין, שנוסד בשנת 1715 כחיקוי לאקדמיה הצרפתית. תולדה מכיבודים אלו ומלימודי האקדמיים בתחום הבלשנות היה צירופי כאחד מהחברים המייסדים של האקדמיה הישראלית הלאומית ללשון הספרדית-יהודית (לאדינו) בשנת 2018.

לאחרונה מרגש ביותר עבורי ומשפחתי היה ערב העיון ומוסיקה – מחווה לכבודי לרגל צאתי לגמלאות שארגנו וועד עדת הספרדים בירושלים בשיתוף הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו ב-11 בדצמבר 2019 בירושלים. בסיום אירוע זה הוענקה לי מדליה מיוחדת, שהונפקה בידי החברה הישראלית למדליות ולמטבעות לציון ארבעת בתי הכנסת הספרדים ברובע היהודי, הידועים בשם הכולל רבן יוחנן בן זכאי. בתי כנסת אלה היו מרכז החיים – הלב של עדת הספרדים בירושלים במשך מאות שנים. הענקת המדליה הייתה על מפעל חיים בהוראה, במחקר ובפרסומים בתחום מורשת יהדות ספרד ופורטוגל בימי הביניים ובעת החדשה.

כיצד היית מסכם את השינויים שחלו בתחומי המחקר שלך לאורך השנים? האם לדעתך שינויים אלה הם לטובה? האם לדעתך נדרשים שינויים באופן שבו אנחנו מלמדים וחוקרים את תולדות עם ישראל בכלל, או את יהדות ספרד ופורטוגל בפרט?

מטבע הרצון לחדש ולהתחדש הרחבתי לאורך השנים את יריעת המחקר גם לתחומים אחרים כגון במגדר על דוניה גראסיה מנדס ופועלה ברפובליקה של ראגוזה, או על מוסד הכנסת כלה כמוסד לשמירת הזהות האתנית בתפוצה הספרדית המערבית ובעולם החדש. להערכת השינויים היו לטובה שכן ההתמודדות במאפייני הזהות האתנית בסוגות ספרותיות והיסטוריות של יהודי ספרד ושל דוברי

הלאדינו הובילה אותי לדיונים בזיכרון קולקטיבי ותרבות יהודית של יוצאי ספרד לפי ארצות הפזורה. לא בכדי נתבקשתי לפתוח במאמר מבואי על "The Sephardim: An Historical and Cultural Overview from 1492 to the Present" את הקובץ החלוצי הנודע של חוקרים שערך קולגה, מורה וחבר יקר שלי הפרופ' אהרון דמסקי: Pleasant are Their Names. Jewish Names in the Sephardi Diaspora (University Press of Maryland 2010) שלושה פרמטרים היוו מסד להרחבת מחקרי ההיסטוריים בתחום זה: מוסדות הקהילה של היהודים יוצאי ספרד, היצירה התרבותית, והמעמד החברתי והכלכלי שלהם בתפוצה במערב אירופה, ארצות המזרח והעולם החדש. כיוצא בזה התמודדתי בדרכי האקולטורציה הספרדית של היהודים בארצות המגרב כולל התייחסות למקומה של ה"חאקתיה" כביטוי לזהות אתנית ותרבותית כפי שמומחש במחקרי האחרון Aspects of Spanish Acculturation among Moroccan Jews, European Judaism – A Journal for the New Europe, 52/2 (2019), 43-58 בעניין שאלתך לגבי שינויים שנדרשים בדרכי ההוראה במחלקתנו הרי שחברי וועדות ההוראה השונות שפעלו במהלך העשורים האחרונים נתנו ונותנים את דעותיהם תוך התאמה לצרכים ולתקצוב התקנים. מבחינה מתודית ודידקטית לא הייתי מוותר על הפעלת הסטודנטים בקריאה וניתוח מקורות ראשוניים. לדעת להשתמש במקורות ראשוניים הוא לדעת להשתמש בכלים יקרים למחקר עתידי כדי להביא את הסטודנטים למגע לימודי אינטימי יותר עם הנושא והתקופה הנלמדת. ההחלטה על הורדת קורס חובה על השואה לכלל תלמידי המחלקה לדעתי היא טעות ביסודה, שכן חשוב שכל בוגרי המחלקה ילמדו קורס ספציפי בנושא בימים טרופים אלה בהם מתרבים מלביני שואה שונים. הראיה על חשיבותו של לימוד הנושא מודגשת גם במכתב האחרון של האקדמיה הלאומית למדעים מה-21 בספטמבר 2020 (חתום בידי הנשיאה פרופ' נילי כהן ופרופ' ישראל ברטל) בנוגע ליישום המלצות הדו"ח על מצב תחום לימודי השואה באוניברסיטאות המחקר והמכללות בישראל, דו"ח שהגיע גם למחלקה.

אחד התחומים שבהם עסקת, גם ברמה הציבורית, הוא בתחום הדיאלוג הבין-דתי, במיוחד בין אנשי דת יהודים לקתוליים. תוכל לספר קצת על התחום הזה ועל חשיבותו?

אין כל ספק בחשיבות הנושא כדי לשרש דעות קדומות ושנאת ישראל לגווניה. העיסוק הציבורי שלי בנושא זה החל עוד בספרד במסגרת עבודתי בחטיבת הסטודנטים של ההסתדרות הציונית וכמנהל ועדת התרבות של הקהילה היהודית. נתבקשתי אז על ידי הממונים בקהילה לתת הרצאות באירועים אקומניים שונים הן במדריד והן בפרובינציות שונות כמייצג הקהילה – למעשה את היהדות – ואכן מההרצאות המוצלחות ביותר היו על "היהדות – אם האמונות המונותאיסטיות"; "תורת

ישראל וערכיה האוניברסליים"; "יהדות ואידאליים בריאותיים וסוציאליים", ועוד. עם שובי לארץ הצטרפתי לפעילויות האגודה להבנה בין-דתית בישראל (The Israel Interfaith Association) שמטרותיה לקדם את ההבנה בין העמים והדתות תוך הכרה וכבוד הדדי. התפישה היא שהבנת הדתות יכולה וצריכה לשמש מקור לפתרון בעיות וסכסוכים כולל שלנו במזרח התיכון. השתתפתי והרציתי גם בכמה מהמפגשים השנתיים, "מפגש שלוש התרבויות" (Encuentro de las tres culturas) שנהגה לארגן אוניברסיטת תל אביב כמעט כולם בחו"ל בשיתוף אוניברסיטאות מספרד ורשויות מקומיות; הרציתי כמה פעמים בסמינרים של המרכז למחקרים יהודיים-נוצריים במדריד (Centro de Estudios Judeo-Cristianos) ובאותם מרכזים גם בפריז ובסאו פאולו. באוניברסיטת בר אילן, לבקשתם של הנשיא והרקטור, הוזמנתי להרצות בפני קרדינלים וכן רקטורים מאוניברסיטאות קתוליות שביקרו רשמית באוניברסיטה וביקשו ללמוד על דרכיה בשילוב תורה ומדע.

לאורך השנים, מילאת גם מספר רב של תפקידים מנהליים-אקדמיים: ראש המחלקה להיסטוריה כללית, ראש המחלקה לתולדות ישראל, דיקן הפקולטה למדעי היהדות (אם היו עוד, אשמח אם תפרט). כיצד אתה מסכם את האתגרים שעמדו בפניך בכל אחד מהתפקידים האלה, ומה הייתה, לדעתך, תרומתך העיקרית לאותן יחידות שעמדת בראשן?

לאורך השנים אכן מילאתי תפקידים מנהליים-אקדמיים שונים. על ראשות המחלקה להיסטוריה כללית כבר דיברנו. זכיתי להיות ראש המכון לחקר היהודים במזרח אמנם לתקופה קצרה של שנה אך שמחתי מאוד על מינוי זה, שכן במכון זה התחלתי את עבודתי בבר אילן בחצי משרה וחצי המשרה הנוספת במחלקה. היה לי מאתגר לקיים כינוס בינלאומי על יהודי מלטה, כאשר באותם ימים עוד לא היו קשרים ממוסדים בין שתי המדינות אם כי בסופו של דבר היה שיתוף פעולה מלא מצדה של מלטה ומרצים ולהקת פולקלור מלטזית הגיעה לבר אילן להופיע במסגרת האירוע. כמו כן יצא לאור בשיתוף עם קולגה מהמחלקה, הפרופ' אלימלך הורוביץ ז"ל, קובץ הפרסומים השני על היהודים במזרח התיכון (The Mediterranean and the Jews, vol. II: Society, Culture and Economy in Early Modern Times, 2002). זכיתי גם להיות ראש המחלקה לתולדות ישראל, בתקופה מאתגרת במיוחד שכן בגלל מצבה הכלכלי של האוניברסיטה נערכו אז קיצוצים רחביים בכל

המחלקות והפקולטות אך הודות לתמרונים פנימיים הצלחנו לשמור על כל אנשינו ותקנינו. לימים הייתי ראש המרכז ללימודי יסוד ביהדות, היום בית הספר ללימודי יסוד במדעי היהדות, שם עמדתי בהצלחה במהלך ארבעת שנות כהונתי בשלוש משימות עיקריות: המעבר למשכן חדש, מבניין הפקולטה למדעי היהדות לבניין נייגל, השוואת מספר שעות החובה בקורסים בין הסטודנטים לסטודנטיות ושמירת המרכז בפקולטה למדעי היהדות כשעל הפרק עמדה אופציית החסות של פקולטות אחרות. שיא הפעילות שלי במנהל האקדמי בא לידי ביטוי בכהונתי במהלך שתי קדנציות רצופות כדיקן הפקולטה למדעי היהדות. גם תקופה זו עמדה בסכנת קיצוצים ופיטורי סגל אקדמי אך למזלי קודמי בתפקיד, הפרופ' יהושע שוורץ, השכיל לעשות במקום פיטורי אנשי סגל להקפיא מכוני מחקר ובכך נסתלקה מאתנו הגזרה הנוראה של הוצאת סגל אקדמי ממצבת העובדים בפקולטה.

שימשת גם כראש האקדמי של מכללת צפת, כאשר זו הייתה שלוחה אקדמית של בר-אילן. איך הגעת לזה? איזו תרומה תרמת שם?

היה מכרז למשרה שהיא מינוי רקטור זכיתי בה. גמול התפקיד אמנם היה מגולם במשכורת בר אילן אך הוא מגיע ישירות מהמל"ג, שכן התפקיד של ראש אקדמי חייב מצד אחד להיות זרועה האקדמי של האוניברסיטה ומצד שני להשגיח מטעם המל"ג שהליך היציאה של המכללה לעצמאות (זה היה גם תפקידם של מקבילי במכללות האחרות) מתבצע לפי דרישות מל"ג: שהמורים המתמנים עומדים בדרישות האקדמיות, תואריהם מוכרים, ושהקורסים שאמורים לתת שייכים לתחום החוג ועומדים ברמה האקדמית הדרושה. לכן גם מתוקף תפקידי השתתפתי עם זכות ההצבעה כשאר החברים בישיבות ההנהלה ובמועצה האקדמית העליונה של המכללה, ישיבות שבהן התקבלו ההחלטות החשובות להתנהלות המכללה. מבחינת תפקידיי במסגרת האוניברסיטה הייתי כפוף למנהל המכינות והמכללות שבראשה עמד אז דיקן הפקולטה למדעי החברה הפרופ' שמואל סנדלר. טיפלתי בענייני הבחינות, ערעורים ותיקוני ציונים, מינויים וקידומם של מרצים, שינויים בתכניות לימודים, קשרי שיתוף פעולה עתידיים בין המכללה לאוניברסיטה, ראש ועדת המשמעת לחוגים של בר אילן, ועוד. לקראת סוף התפקיד ועם צמצום מינויי הסגל מבר אילן במכללה הצטרפתי ליטול גם את האחריות של ראשות החוג לחינוך מיוחד של האוניברסיטה.

ומה עם השינויים שחלו במערכת האקדמית, בעולם, בישראל ובבר-אילן בפרט? מה דעתך על "קריסת מדעי הרוח" שכה מרבים לדבר עליה בשנים האחרונות?

הן בתחומי ההוראה והמחקר, במספר קורסי המבוא שחייבים ללמוד ובמספר התרגילים בעיקר המתקדמים מה שקרוי במקומות אחרים פרו-סמינריון. בעטיין של הגזירות והקיצוצים הכלליים שהנהלת האוניברסיטה הנחיתה על כל הפקולטות, נסגרו מכונים ובאחרים צומצמה פעילותם. ניתן להתנחם בכוחות הצעירים הנמרצים שנכנסו בשנים האחרונות למחלקה והמהווים כוח חדש ומלבב בתקופת ההתנוונות הכללית של מדעי הרוח וגם בעובדה שמספר התלמידים החדשים שנרשמו למחלקה לשנה"ל תשפ"א עלה.

ולסיום, כיצד ייראו חיך עכשיו, לאחר שפרשת סופית מהוראה באוניברסיטה? האם תמשיך לחקור? האם ישנם תחומים שבהם אתה רוצה להתחדש? בקיצור, מה תעשה "כשתהיה גדול"?

יש אומרם שבתקופת הפרישה הפורש הופך ל"אדון על הזמן שלו" ואכן התחלתי לחוש באמיתות אמרה זו, שכן עם ירידת המחויבויות האקדמיות השונות אני מרגיש כשולט יותר על זמני הן לקריאה חופשית, הליכה, בילוי בחיק המשפחה, ועוד. מאידך לא אתרפא מחיידק המחקר. השארתי בחנייה מספר פרויקטים מחקריים שהעיסוק היום יומי האוניברסיטאי מנע ממני לקדםם. גם ההזמנות לאירועים ופעילויות השונות באקדמיות המלכותיות בספרד שאני חבר בהן בוודאי תמלאנה את זמני בחופשיות שלא הייתה קודם. אמשיך להיות חבר במערכות של כתבי עת בארץ ובחו"ל וגם כחוקר מן החוץ במכון למחקרים היספניים של אוניברסיטת האיים הבליאריים (University of the Balearic Islands – Institute of Hispanic Studies)

פרופ' משה אורפלי, אנחנו מודים לך מאוד על השנים שהקדשת למחלקתנו, וגם על הזמן שהקדשת לנו עבור ראיון זה.

המערכת האקדמית בעולם ובארץ נוטה בשנים האחרונות יותר ללימודי מקצוע ופחות למדעי הרוח. בארץ מדברים יותר מעשור שנים על סכנת קריסת מדעי הרוח, הוקמו ועדות מטעם המל"ג לטיפול בבעיה והבראת התחום אך התוצאות בשטח הן שמספר הפרופסורים במדעי הרוח ממשיך לרדת, תקני פורשים אינם מיושבים, תקציבים נתנו וננגסו וחוגים הצטמקו ומצויים בסכנת הכחדה. המצב מאוד מעציב כי מקבלי ההחלטות מדברים על חיזוקים ועל רכישת מוחות אך ההשקעות במדעי הרוח הן מעטות ולא נותנות את התוצאות המיוחלות. תכניות ממשלתיות כמו הקמת "מרכזי המצוינות" או "החזרת מוחות מחו"ל" לא הרבו להיטיב עם מדעי הרוח והכרסום הולך ומתמשך. בין המקצועות שנעלמו: לימודים הודיים, איראניים וארמנים, אשורולוגיה, היסטוריה של אפריקה, בלשנות שמית והיסטוריה של רוסיה ומזרח אירופה. המצב מדאיג כי התוצאה של היעלמות תחומי הלימוד מביאה לידי כך שהלימודים לתואר ראשון במדעי הרוח הופכים לפחות ממוקדים ויותר כלליים ובין-תחומיים.

כמי שעמד בעבר בראש המחלקה לתולדות ישראל, אילו שינויים חלו מאז במחלקה, בתחומי ההוראה והמחקר, בסטודנטים ובכלל? כיצד אתה רואה שינויים אלה?

מצב מדעי הרוח במדינה משליך ישירות גם על מחלקתנו, בנוסף לעובדה שהסטודנטים היום גם מעשיים ותכליתיים יותר בבחירת מקצוע. גם במחלקה תחומי לימוד נחלשו, חלקם נכחדו ואחרים בדרך עם פרישתם של חברי סגל נוספים. זה לא סוד שבשנתיים האחרונות סבלנו גם משפל במספר הנרשמים למחלקה. במרוצת הזמנים חלו שינויים

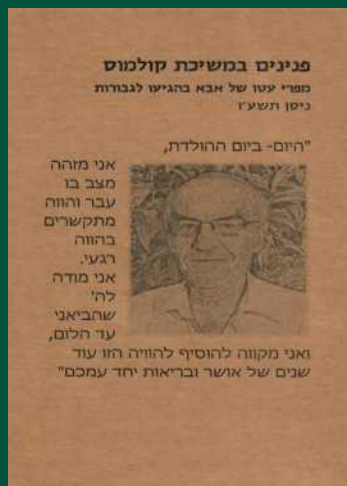

לזכרו: ד"ר רפאל ינקלביץ ז"ל (1936-2022)

מ"היום – ביום ההולדת, אני מזהה מצב בו עבר והווה מתקשרים בהווה רגעי. אני מודה לה' שהביאני עד הלום, ואני מקווה להוסיף להוויה הזו עוד שנים של אושר ובריאות יחד עמכם." (מתוך: פנינים במשיכת קולמוס – מפרי עטו של ד"ר רפאל ינקלביץ בהגיעו לגבורות, ניסן תשע"ו): בכ"ט בשבט תשפ"ב, 2 בינואר 2022, לאחר מאבק במחלה קשה, הלך לעולמו ד"ר רפאל ינקלביץ, מראשי המחלקה לשעבר. הוא נולד בתל-אביב בי' בניסן תרצ"ו (3.4.1936) וגדל במשפחה שהשתייכה לחסידות גור. למד בתיכון במדרשת נועם. את שירותו הצבאי עשה, תחילה ברבנות הצבאית ובהמשך בחיל האוויר. הוא התחיל את לימודיו במחלקה לתולדות ישראל בשנת 1960 ונהיה לתלמידו המובהק של מייסד המחלקה פרופ' משה בר שבהנחייתו כתב בשנת 1968 עבודת מ"א בנושא: "יחס החכמים לאוכלוסייה הנוכרית בארץ-ישראל מהחורבן ועד רבי יהודה נשיאה", ובשנת 1975 הרחיב רבות את היריעה בעבודת דוקטור שכותרתה: "יהודים ונכרים בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד". גדול ההיסטוריונים של תקופת בית שני, פרופ' מנחם שטרן, היה אחד השופטים שאישר את הדיסרטציה. ד"ר רפאל ינקלביץ היה חוקר מובהק של תולדות החברה היהודית בארץ-ישראל בימי הבית השני המשנה והתלמוד. הוא פרסם בשנות פעילותו מחקרים רבים בנושאים מגוונים וחשובים בחקר התקופה, כגון: יחסי יהודים-נוכרים, מאבק הנוכרים על הקרקע, היחס בין גודל האוכלוסייה היהודית לנוכרית, עמי הארץ, תולדות ההרודיון, מקדש חוניו, הגורמים למרד החורבן, משקל הייחוס בחברה היהודית בימי קדם, ייחוסו של בר-כוכבא, משמעות הגלות בימי בית שני, מרחצאות טבריה, ועוד. ייזכר במיוחד מאמרו: "המחלקה לתולדות ישראל: מראייה הרמונית לשמיעת קולות

ד"ר רפאל ינקלביץ היה אדם נעים הליכות, מלא הומור, אהוב על הבריות, על עמיתיו ועל כל מכריו, היה מראשי המחלקה המעולים ביותר במחלקה אשר עשה את מלאכתו בצניעות ובנחישות לקידומה של המחלקה ולרווחתם של חברותיה וחבריה. יהי זכרו ברוך.

לזכרו: פרופ' אליעזר בשן ז"ל (1925-2020)

בכ"ח באייר תש"פ, 22 במאי 2020, הלך לעולמו פרופ' אליעזר בשן, מוטיקי המחלקה. הוא נולד בבודפשט בשנת 1925 ועלה לארץ-ישראל בשנת 1935. בשנת 1946 הצטרף לקיבוץ משואות יצחק בגוש עציון, נפל בשבי הירדני במלחמת העצמאות ואחר כך היה ממקימי המושב מחדש באזור שפיר. בשן היה מראשוני הסטודנטים במחלקה לתולדות ישראל, והוא סיים בשנת 1972 את כתיבת עבודת הדוקטורט שלו בנושא: "פדיון שבויים: בחברה היהודית בארצות הים התיכון מימי הבינים עד הזמן החדש", בהנחייתו של פרופ' חיים זאב הירשברג. עד לפרישתו לגמלאות בשנת 2002 עסק פרופ' בשן בהוראה ובמחקר במחלקה לתולדות ישראל. היה חוקר מובהק של תולדות היהודים במזרח התיכון ובצפון אפריקה בעת החדשה, ופרסם במשך שנות פעילותו הארוכות מאמרים וספרים רבים בתחומים אלו. מחקריו התמקדו בנושאי חברה וכלכלה, יחסי יהודים ולא-יהודים, הקהילה היהודית ומוסדותיה, יהדות התפוצות וארץ-ישראל, המנהיגות הקהילתית, האישה היהודייה בארצות המגרב, ועוד. לצד פעילותו האקדמית תרם פרופ' בשן רבות לקידום מורשתה של יהדות המזרח בתפקידים ציבוריים, כמו במועצה לתרבות תורנית ובמועצה לשילוב מורשת יהדות המזרח במשרד החינוך. יהי זכרו ברוך.

ד"ר יצחק ש' רקנטי דברי פרידה מהמחלקה

הגעתי לתוכנית ביהדות זמננו עם תואר שני בחינוך, כשאני כבן חמישים וחמש. היה זה לאחר עשור של עבודה כמפיק-עורך בטלוויזיה הישראלית, הערוץ הראשון, בה התמקדתי בהפקת תוכניות תעודה ומוזיקה. הייתי גם לאחר כעשור של ניהול בית הספר הגבוה מעלה לתקשורת ולאומנויות (ובעצם לקולנוע) בירושלים שזכיתי להיות בין מקימיו. עד שהגעתי ללמוד בתוכנית גם עסקתי בעריכת ספרות, בעריכת לשון ובהפקת מוזיקה יהודית.

נהייתי ללמוד כסטודנט לתואר שלישי ביהדות זמננו (אם כי לא תמיד היה קל...), הן ממגוון הקורסים והן מן התחושה המקצועית והנעימה שהשרו ראשי התוכנית והמרצים, ולקראת סיום הלימודים כתבתי עבודת דוקטור על יחסה של הציונות הדתית לאומנויות המסך.

מיד לאחר שקיבלתי את התואר השלישי הוצע לי להמשיך בתוכנית, אך הפעם כמרצה. מאז השתלבתי בהוראה במחלקה בהוראת "שפה ותקשורת בעולם היהודי בימינו". הקורס, שאותו לימדתי מאז שנת הלימודים תשע"א (-2010) הטעים את הסטודנטים בהתפתחותן ובהתגבשותן של עיתונות יהודית, עברית וישראלית, ובסוגיות יסוד אחדות בממשק תקשורת ויהדות. הבאתי עמי לקורס ידע מעשי כאיש טלוויזיה, וכעורך וכותב בעיתוני ילדים ונוער, בצד ידע אקדמי.

למרות שמשרתי במחלקה הייתה חלקית מאוד הרגשתי זכות ללמד בה. הקפדתי להגיע לאירועיה, הרגשתי בה בן-בית והזדהיתי עמה. בעיניי זו מחלקה אקדמית מעולה, המצטיינת בהיבטים של ארגון ובמיוחד של יחסי אנוש. אני לומד מחבריה ומחברותיה רבות ושואב מאחדים מהם השראה, עידוד ושאיפה למצוינות.

מזה קרוב לעשור אני עוסק במקביל במחקר, בשני תחומים שונים. מחד בנקודות הממשק שבין מדיה, אמנות, חברה וחינוך. במיוחד: טלוויזיה, קולנוע ועיתונות בחברה הדתית-לאומית בימינו.

במקביל אני מנסה להתחקות אחר מופעים של חזותיות ואמנות חזותית במקורות היהדות. מאידך אני לומד במחקריי על יהודי סלוניקי במאה העשרים ועל היקלטותם בישראל.

עם פרישתי מהמחלקה, שאני מאחל לתלמידיה ולמרציה התקדמות וסיפוק, אני מתכוון להמשיך ברוב תחומי העיסוק הקודמים שלי שהם גם תחביביי – ובהם כתיבה ועריכה, הפקת מוזיקה יהודית ולימוד – ולהפנות יותר זמן, מרץ ומשאבים למחקר.

תודה לכולכם.

כנס 'המאיר לארץ: סוגיות בחקר החברה היהודית ותרבותה' - מחווה לפרופ' מאיר בר-אילן לרגל פרישתו לגמלאות

ביום י"ט בטבת תש"ף, 16 בינואר 2020, התקיים כנס לכבודו של פרופ' בר-אילן עם פרישתו לגמלאות לאחר עשרות שנים של מחקר והוראה במחלקה. בכנס, שקיבל את הכותרת "המאיר לארץ - סוגיות בחקר החברה היהודית ותרבותה", נישאו 13 הרצאות מאת מיטב החוקרים בארץ העוסקים בנושאים שעמדו במרכז מחקריו של פרופ' בר-אילן: תולדות עם ישראל בתקופת הבית השני, המשנה והתלמוד, ומנהגי עדות ישראל לתקופותיהם. את הכנס פתחה רקטור האוניברסיטה דאז פרופ' מירי פאוסט בדברי הוקרה לפרופ' בר-אילן, ולבסוף נשא פרופ' בר-אילן עצמו דברי סיכום. מארגני הכנס היו פרופ' עמנואל פרידהיים ופרופ' יגאל לוי, וכל ההרצאות צולמו והועלו לערוץ היו-טיוב של האוניברסיטה. בדיעבד התברר, שכנס זה היה אחד האירועים האקדמיים האחרונים שנערכו בנוכחות מלאה של קהל, לפני פרוץ מגפת הקורונה.

כנס לציון תשעים שנה לייסוד ארגון האצ"ל

ב-30 ביוני 2021 ערכה המחלקה כנס לציון תשעים שנה לייסוד ארגון האצ"ל. הכנס נערך באולם הסנט של אוניברסיטת בר אילן וזכה להיענות יפה מצד הציבור למרות שנערך בעיצומה של מגפת הקורונה. היה זה הכנס הראשון לשנת תשפ"א אשר נערך בפועל באוניברסיטת בר אילן, בהשתתפות רקטור האוניברסיטה פרופ' אמנון אלבק ודיקן הפקולטה למדעי היהדות פרופ' ירון הראל. הכנס שודר במקביל בערוץ היו-טיוב של המחלקה בו ניתן לצפות בהרצאות השונות. המושב הראשון של הכנס עסק בשורשים הרעיוניים של הרוויזיוניזם ויחסיו של זאב ז'בוטינסקי עם ארגון האצ"ל. על כך דנו בהרצאותיהם פרופ' אריה נאור, פרופ' יחיעם ויץ, ד"ר אופירה גראוויס-קובלסקי ומר יוסי קיסטר. המושב השני הוקדש להיבטים הצבאיים של פעילות הארגון עד להקמת מדינת ישראל, על כך דנו ד"ר טל טובי, ד"ר יעקב מרקוביצי ומר שלמה נקדימון. הכנס נעשה בשיתוף עם מכון ז'בוטינסקי אך אורגן כולו על ידי המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו, על ידי הד"ר יצחק קונפורטי ופרופ' עמנואל פרידהיים ראש המחלקה.

הכנס הבינלאומי ה-15 לחקר שמות יהודיים

ביום 5 באוקטובר 2021, נערך הכנס ה-15 לחקר השמות היהודיים. ברוח הזמן, הכנס נערך באופן מקוון. מארגני הכנס היו פרופ' אהרן דמסקי, שיסד את המיזם לחקר אוצר השמות היהודיים במסגרת המחלקה לתולדות ישראל לפני 30 שנה וניהל אותו מאז ועד היום, ופרופ' יגאל לוי. הכנס נערך בחסות המחלקה, וזכה לתמיכתם המלאה של ראש המחלקה ושל צוות מזכירות המחלקה. בכנס הרצו 8 חוקרות וחוקרים מהארץ ומהעולם (צרפת, גרמניה וארה"ב), ובכללם שגריר ישראל במצרים לשעבר ד"ר יעקב רוזן והתסריטאי והבמאי אורי אלון, יוצר הסדרה המצליחה "שטיסל", המשמש עתה כמרצה אורח באוניברסיטת קליפורניה בסן-דיאגו. כחמישים משתתפים צפו בכנס בזמן אמת, והוא הועלה לערוץ היו-טיוב המחלקתי ומאז זכה לעשרות צפיות נוספות.

בקרוב יתקיימו שני כנסים לציון פרישתם של שניים מחברי הסגל הוותיקים של המחלקה. ביום 12 במאי 2022 נקיים כנס לכבודו של פרופ' אהרן גימאני וביום 23 ביוני נקיים כנס לכבודו של פרופ' משה אורפלי.

נשמח לראותכם!

save the date

ערוץ היו-טיוב המחלקתי

תתחדשו! המחלקה גאה להציג את ערוץ היו-טיוב החדש שלה המגיש הרצאות קצרות ומרתקות לכל שוחרי ההיסטוריה ולכל מי שמגלה עניין בעברו העשיר של העם היהודי מהתנ"ך ועד הפלמ"ח. ההרצאות המרתקות ניתנות על-ידי כלל חוקרי המחלקה, ותוכלו למצוא בערוץ גם הרצאות שניתנו במסגרת הקולוקווים המחלקתי שלנו ובכנסים שהתקיימו מטעם המחלקה. אתם מוזמנים לבקר, לצפות וליהנות מההרצאות המעולות, וכמובן להצטרף כמנויים לערוץ המחלקתי:

<https://jewish-history.biu.ac.il/node/1176>

הקולוקווים המחלקתי ע"ש פרופ' יהושע קניאל

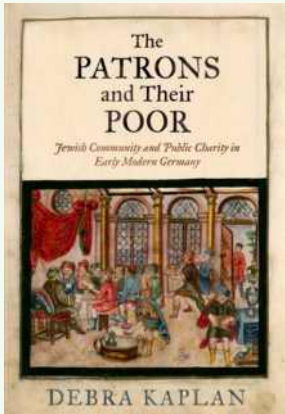
בשנתיים האחרונות התקיימו מפגשי הקולוקווים המחלקתי סביב נושאים מתודולוגיים על-מנת לאפשר לתלמידי המחקר להיכנס אל תוך "המעבדה" של ההיסטוריון החוקר את תולדות ישראל. הוזמנו מרצות ומרצים מן האוניברסיטאות השונות החוקרים את העבר היהודי בכל התקופות. ההרצאות הועברו בזום והשתתפו בהן תלמידי המחקר של המחלקה וחברי הסגל.

סיור בתל דן יוני 2021

לחקר הציונות, אוניברסיטת חיפה, 2021.

באוגוסט 2020, ראה אור ספרה של פרופ' דברה קפלן בהוצאת אוניברסיטת פנסילבניה: *The Patrons and their Poor: Jewish Community and Public Charity in Early Modern Germany* הספר מתמקד בשלש קהילות יהודיות בשנים 1500-1750 ובוחן את מערכות הצדקה הקהילתיות כאשנב לחיי היום-יום של הקהילה, הן של נשים הן של גברים, מהגברים ועד לחסרי בית.

במדעי הרוח בכלל ובמדעי היהדות בפרט, הוצאת ספר חדש היא ציון דרך חשוב לחוקר ולמחקר. בתקופה האחרונה התברכו כמה מחברות וחברי הסגל במחלקתנו בספרים חדשים, ואנו מביאים כאן מבחר מייצג שלהם.

בחודש פברואר 2021 ראה אור ספרה של פרופ' ג'ודי באומל שוורץ, אלה תולדות ברניס: מסע ניצחון של אשה יהודייה מהברונקס, בהוצאת רסלינג.

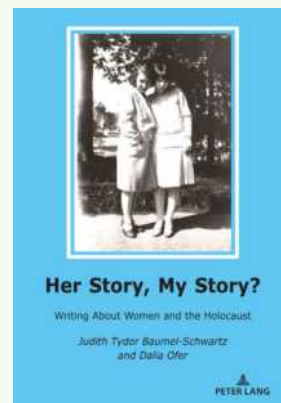
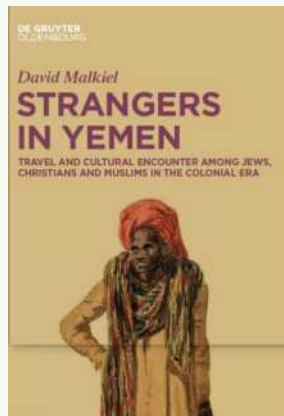
בחודש אפריל 2021 ראה אור ספר שערכה פרופ' באומל-שוורץ יחד עם אילן שניידר: *All Our Brothers and Sisters: Jews Saving Jews during the Holocaust* (Peter Lang). ביום כ"ד ניסן תשפ"א, 6 באפריל 2021, התקיים ערב השקה לספר שערכה פרופ' באומל-שוורץ יחד עם פרופ' דליה עופר *Her Story, My Story? Writing About Women and the Holocaust* (Peter Lang)

בחודש אוגוסט 2021 ראה אור ספר שערכה פרופ' באומל-שוורץ יחד עם ברברה גטסוף שונפלד *Barbara Getzoff Schoenfeld: Goodbye America: Fifty Years of American Jewish Women's Immigration to Israel - A Collective Pe-* Autobiography (1967-2017) אף הוא בהוצאת Peter Lang

בחודש נובמבר 2021 ראה אור ספר שערכה פרופ' באומל שוורץ יחד עם פרופ' שמואל רפאל: *Re-searchers Remember – Research as an Arena of Memory Among Descendants of Holocaust Survivors – A Collected Volume of Academic Autobiographies* (Peter Lang) *Women Defying Hitler – Rescue and Resistance under the Nazis*, Bloomsbury Academic Press, London 2021

עם סגירת הגיליון ראה אור ספר נוסף שפרופ' באומל שוורץ השתתפה בעריכתו: ארץ, מולדת – חמישים שנות עליית נשים יהודיות מארצות הברית – אוטוביוגרפיה קולקטיבית (1967-2017), מוסד הרצל

ספרו החדש של פרופ' דוד מלכיאלי, *Strangers in Yemen: Travel and Cultural Encounter among Jews, Christians and Muslims in the Colonial Era*, הוא מחקר על מסעותיהם של יהודים, נוצרים ומוסלמים לתימן במאה התשע-עשרה. יש בין הנוסעים מיסיונר, אומן, מדען, רב, סוחר, הרפתקן וחייל. המחקר מתמקד במפגש בין בני תרבויות שונות, ופרקי הספר מנתחים את יומני המסעות

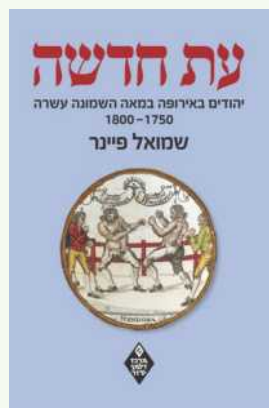
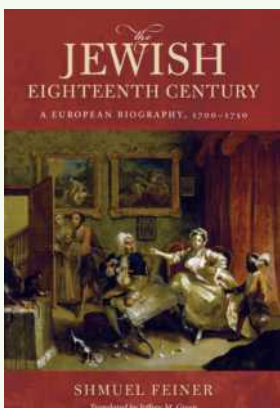
בחודש נובמבר 2020 יצא לאור ספרו של פרופ' שמואל פיינר The Jewish Eighteenth Century: A European Biography 1700-1750 (Indiana University Press) שהוא תרגום חלקו הראשון של ספרו רחב ההיקף על תולדות היהודים באירופה במאה השמונה עשרה. בחודש מרץ 2021 ראה אור הכרך השני של

ספרו של פרופ' פיינר, עת חדשה: יהודים באירופה במאה השמונה עשרה 1750-1800, בהוצאת מרכז זלמן שזר. בכך השלים פרופ' פיינר את מפעלו המחקרי המקיף והמרשים בו הציג מבט היסטורי אינטגרטיבי וייחודי על תהליך כניסתם של יהודי אירופה לארצותיהם אל העידן המודרני.

בחודש מרץ 2021 ראה אור ספרו של ד"ר עידן בריר, העידן הבין-לאומי:

יחסים בינלאומיים בתקופת אל-עמארנה המורחבת (1460-1200 לפנה"ס), בהוצאת אוניברסיטת בר-אילן. הספר בוחן את מארג היחסים במערכת הבין-לאומית בתקופת ארכיון אל-עמארנה המורחבת, על השליטים שפעלו בה, לאור הממצא העשיר יחסית של מקורות בני הזמן.

בחינת הזירה הבין-לאומית מתבצעת בעזרת הפרדת המערכת הבין-לאומית הגלובלית לשתי תת-מערכות והפרדת הדיונים בהן. הספר בוחן את התבססותן ושקיעתן של האימפריות, ומתמקד ביחסי המדינה הדינמיים שנקמו סביב ממלכות-החיץ.

של הנוסעים כדי להבהיר כיצד תפסו זרים ומקומיים אלו את אלו, וכיצד עיצבו חוויות המפגש את התפיסה העצמית של כל אחד מהם.

בחודש ספטמבר 2020 ראה אור ספר חדש מאת פרופ' אהרן גימאני, רבי שלום שבזי: עיונים בקובץ חדש בכתב ידו, בצירוף פרקי מבוא על דמותו ותקופתו ועדויות על העלייה לקברו, בהוצאת אוניברסיטת בר-אילן. בספר רואים אור לראשונה קובץ פיוטים שנכתבו על ידי רבי שלום שבזי בן המאה השבע עשרה, מהם קטעי תפילות במעגל השנה ומהם פיוטים שנכתבו

בעקבות אירועים שפקדו את יהודי תימן בתקופתו. הספר כולל גם פרקים על רבי שלום שבזי, חייו ויצירתו ועל מסורת העלייה לקברו.

מלגות הנשיא

שני תלמידי מחקר במחלקה זכו במלגת הנשיא בשנת תשפ"א ושנים נוספים בשנת תשפ"ב:

אלעד נחשון

שמי אלעד נחשון, בן 28 מכפר סבא. למדתי לתואר ראשון בהיסטוריה של עם ישראל ולימודי מזרח תיכון באוניברסיטת בן גוריון, ולתואר שני בהיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל אביב. נושא המחקר שלי הוא יחסה של תנועת החרות לדת בשנים 1948 – 1977, והוא יתבצע בהנחייתם של פרופ' יחיעם ויץ מהמחלקה לתולדות ישראל ופרופ' נסים ליאון מהמחלקה לסוציולוגיה.

עומר אחיטוב

למדתי לתואר ראשון בחינוך במכללת הרצוג. את התואר השני עשיתי במחלקה להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל אביב, שם כתבתי תיזה בהנחיית פרופ' מעוז כהנא, על תעניות בתרבות האשכנזית בעת החדשה המוקדמת. בדוקטורט, שאכתוב בהנחיית פרופ' דברה קפלן, אני מתכוון לעסוק ביהודים האשכנזים שחיו באיטליה בראשית העת החדשה המוקדמת. בעבודתי אתמקד בחייו של אדם בשם מנחם אולדנדורף שהיגר בשנות השבעים של המאה החמש עשרה מגרמניה לצפון איטליה, שם הוא חי עד לשלהי העשור השני של המאה השש עשרה. כתבי היד הרבים של אולדנדורף, שבין היתר עבד כסופר, מלמד, דרשן ועוד, מאפשרים לנו הצצה מרתקת לחייהם של אותם מהגרים ולדרכים בהם הם עיצבו מחדש את תרבותם בחבל ארץ זה.

דרור יהב

אני מתגורר ברמת גן, נשוי לשרון שלומדת לתואר שני בבית הספר לחינוך בבר אילן, ואב לארבעה. במקצועי אני כותב ועורך ספרים בתחום היהדות, ולאחרונה הופיע ספרי "רק מתעניין: יהדות בקצב שלך" בהוצאת מגיד.

התחלתי ללמוד לתואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה תוך כדי שירותי הצבאי כקצין בחיל המודיעין. נרשמתי ללימודי כלכלה אך מהר מאוד עברתי להיסטוריה, התחום שתמיד משך אותי. פניתי ללימודי תואר שני בשנת 2016, והתרשמתי מאוד מהתכנית ליהדות זמננו שהציעה קורסים בין-תחומיים עם נגיעות בהיסטוריה, סוציולוגיה, חינוך ופילוסופיה יהודית. הלימודים לתואר השני היו מרתקים וזכיתי לפגוש מרצים נהדרים, ביניהם את המנחה שלי לתזה פרופ' אדם פרזיגר, שמעבר לתמיכה ולדחיפה החשובה שהעניק לי נוצר בינינו קשר אישי וחם.

תחום המחקר שלי הוא ה'חוזרים בתשובה'. למרות שהנושא נחקר לא מעט, בעבודת התזה התמקדתי באופן שבו משתקפת תופעת החזרה בתשובה דרך הפריזמה ההלכתית בפסקיו של הרב משה שטרנבוך, המכהן כרב העדה החרדית. למרות היותו קנאי, הרב שטרנבוך הנהיג קהילה של חוזרים בתשובה בדרום אפריקה במהלך שנות ה-1980, וכך נפגש באינטנסיביות עם קהל מגוון. בעבודה הראיתי כיצד המפגש עם החוזרים בתשובה השפיע על הפסיקה שלו, ואף עידן במידת מה את יחסו ההלכתי כלפי מי שאינם שומרי הלכה. במסגרת עבודת הדוקטור אני מתכוון לחקור תופעות נוספות הקשורות להיסטוריה של תופעת החוזרים בתשובה ואת השפעתם על החברה הישראלית.

אסתי שדיאור

שמי אסתי שדיאור, ירושלמית כל חיי ושם גם רכשתי את ההשכלה האקדמית הקודמת שלי. את תואר הראשון, במוסיקולוגיה וחינוך, למדתי באוניברסיטה העברית ואת תואר השני, במידענות וספרנות, למדתי במכללת דוד ילון. אני עובדת ב"מכללה ירושלים" כמידענית בית הספר לתואר שני וכמנחת עבודות סמינריוניות מחקריות בחינוך בתואר הראשון.

עבודת הדוקטורט שלי, בהנחיית פרופ' קימי קפלן, משלבת בין שני תחומי עניין מרכזיים שלי: חקר החברה החרדית בישראל ותולדות הספר. מטרת מחקרי היא להעמיד תמונה התפתחותית-היסטורית של ספרות הילדים החרדית בישראל מראשיתה בשנות הארבעים של המאה העשרים מתוך מבט בין-תחומי רחב המשלב תיאוריות ושיטות ממוגוון דיסציפלינות, בהן: היסטוריה, תולדות הספר, תולדות הקריאה והכתיבה, תרבות הילד, חקר ספרות הילדים, תולדות הספריות ועוד. אני צופה שמחקרי יזמן לי מפגשים מרתקים עם אנשים, מקורות ומחקרים, כמו גם תובנות מעניינות ואף מפתיעות. אני מקווה שבסופו של תהליך אוכל לשתף ב"ביוגרפיה" קוהרנטית ועשירה של ספרות הילדים החרדית ובכך לתרום לספרת המחקרית הקיימת בתחום ספרות הילדים החרדית, חקר החברה החרדית ותולדות הספר.

שתי דוקטורנטיות שלנו זכו בפרס המוענק מטעם נשיא האוניברסיטה ודיקן בית-הספר ללימודים מתקדמים על פרסום מאמרים

אליסה אברמוב

זכתה בפרס על מאמרה 'מאתגרי עליה לשיח זהויות: יהודי צפון הקווקז ומזרחו בחברה הישראלית', שהתפרסם בכתב העת 'הגירה'. עבודת הדוקטורט של אליסה עוסקת בנושא: 'עידן של תמורות: הכיבוש הרוסי והמהפכה הקומוניסטית כנקודות מפנה בחיי יהודי צפון הקווקז ומזרחו (1880-1940)', בהנחייתם של פרופ' ירון הראל ופרופ' דן שפירא מהמחלקה למזרח התיכון.

יעל אסקוהידו

זכתה בפרס על מאמר שכתבה יחד עם פרופ' עמנואל פרידהיים, 'תרגום התורה ליוונית בתמורה לשחרור עבדים יהודים: עיון היסטורי מחודש בפתח איגרת אריסטאס', ציון, פו (תשפ"א), עמ' 355-398. המאמר מבוסס על פרק מעבודת הדוקטור של יעל, שנכתבת באוניברסיטת בר-אילן בהדרכתו של פרופ' עמנואל פרידהיים, בנושא: 'חקר העבודות היהודית בימי בית שני לאור מקורות יווניים – היבטים היסטוריים'. עבודת הדוקטור כתובה במתכונת של "דוקטורט מאמרים".

יקטרינה אולשקביץ' זוכת מלגת וולד לשנת תשפ"א

יקטרינה זכתה בפרס היוקרתי ע"ש שיינדיל ופנחס וולד המוענק לדוקטורנטית מצטיינת מטעם מרכז זלמן שזר. הפרס ניתן ליקטרינה על מצוינות וחדשנות בעבודת הדוקטור שהיא כותבת בנושא: "היסטוריה, תרבות וחוויה של הילדות היהודית באימפריה הרוסית המאוחרת", בהנחייתו של ד"ר אוריאל גלמן. העבודה עוסקת בילדות בקרב יהודי הפלכים האירופיים של רוסיה הצארית בפרק הזמן שמן המחצית השנייה של המאה התשע עשרה ועד לשנת 1917. באמצעות תיאוריות סוציולוגיות וספרותיות עדכניות דנה אולשקביץ' בעבודתה בתפיסות ילדות והורות, ביחסים בין דוריים ובסמכות בחיי המשפחה היהודית בהשוואה לגישות שרווחו בסביבה שבה חיו היהודים, וזאת בעידן שבו התמורות בחיי החברה היהודית היו מרחיקות לכת.

יקטרינה אולשקביץ' היא גם זוכת פרס הרקטור לתלמידי תואר שלישי לשנת תשפ"א.

אנו מברכים את יקטרינה בהצלחה רבה בהמשך דרכה המחקרית!

דן שינה

זוכה פרס הרקטור לשנת תש"פ

דן שלמד במחלקתנו ובמחלקה לערבית זכה בפרס הרקטור על הישגיו בלימודים. לצד לימודיו האקדמיים לתואר ראשון, למד דן לתעודת הוראה בשלושה מקצועות: היסטוריה, ערבית ואזרחות. דן מעורב בהוראה בלתי-פורמלית כבר מגיל צעיר, ובמקביל לשירותו הצבאי כקצין בחיל המודיעין החל את לימודיו באוניברסיטת בר-אילן. מיד עם שחרורו מצה"ל חזר לתחום החינוך והשתלב בתיכון בן-צבי בקרית אונו כמורה להיסטוריה, לערבית ולאזרחות וכמחנך כיתה. דן מגיש את תלמידיו לבחינות לבגרות בהיסטוריה ומגלה עניין רב בהיסטוריה של עם ישראל, בעיקר בתולדות הציונות ובתקופת הבית השני. אנו מאחלים לו הצלחה רבה בהמשך דרכו!

חן ינאי זוכת פרס הרקטור לשנת תשפ"א

חן ינאי גרה בבית דגן. כבר בתיכון התעניינה מאוד בתחום ההיסטוריה. כשהחליטה ללמוד, הייתה כמובן התלבטות בין מקצועות יותר "פרקטיים" (פסיכולוגיה, משפטים, תקשורת) אבל היא בחרה ללכת עם נטיית הלב, ואחרי האינטראקציה הראשונית עם סגל המחלקה בשלב הבירורים כבר היה לה ברור שתירשם ללימודים בה. את התואר הראשון היא משלבת במסלול הדו-חוגי עם המחלקה ללימודי המזרח התיכון. בשנת הלימודים הקודמת שימשה חן כיו"ר תא הסטודנטים של המטה החברתי להשבת הבנים באוניברסיטה. השנה היא התחילה לימודים במסלול הישיר לתואר שני עם תזה. חן רואה את עצמה משתלבת במסלול האקדמי לטווח ארוך וממשיכה לדוקטורט. נכון לעכשיו כיוון המחקר שמעניין אותה הוא השואה בארצות ערב. בעתיד חן מקווה להשתמש בידע שרכשה לעשייה מחקרית או דיפלומטית. אנחנו מאחלים לחן הצלחה רבה בהמשך הדרך!

טקס הענקת הפרס ע"ש פרופ' פנחס חורגין

מייסד אוניברסיטת בר אילן ונשיאה הראשון, שמוענק לתלמיד שכתב עבודת דוקטור במחלקתנו, התקיים בי"ג בכסלו תש"פ, וזו בדצמבר 2019, במסגרת הסמינר המחלקתי של המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו ע"ש פרופ' יהושע קניאל ז"ל. זוכה הפרס לשנת תש"פ היה ד"ר יוסי המי, שכתב עבודת דוקטורט בנושא: 'צאצאי ממלכת ישראל מהכיבוש האשורי ועד ימי המשנה בארץ ישראל: בין היסטוריה להיסטוריוגרפיה עתיקה', בהדרכתו של פרופ' עמנואל פרידהיים, שגם נשא את ההרצאה השנתית לזכר פרופ' חורגין בנושא: "לקשיים מתודולוגיים בשחזור היסטורי של 'דקדוקי עבודה זרה' בספרות חז"ל".

זוכי הפרס מטעם הקרן ע"ש שרה הלנה ומשה בלם

ארבעה סטודנטים זכו בפרס מטעם הקרן ע"ש שרה הלנה ומשה בלם. הקרן הוקמה בידי משפחות שמבקשות להנציח את זכרם של שרה הלנה, חסידת אומות העולם, וניצול השואה משה בלם. הקרן תומכת במחקרים שעוסקים בשואת יהודי אירופה בפרט ובהיסטוריה יהודית בכלל. ביקשנו מהם לספר על עצמם בקצרה:

יוני וידר

Yoni Wieder אני סטודנט לתואר שני, נולדתי בלונדון ועליתי לארץ בשנת 2010. למדתי כמה שנים בישיבות 'היכל התורה' ו'מיר' שבירושלים, והשלמתי תואר בהיסטוריה של העת החדשה. לפני שנתיים, הגעתי לבר-אילן כדי להמשיך את לימודי האקדמאים. עבודת המחקר שלי, הנכתבת בהנחיית פרופ' אדם פריזגר, עוסקת בהשתלשלות המסורת ההלכתית במזרח אירופה במאות התשע-עשרה והעשרים. הנושא המרכזי של התזה הוא ספר 'משנה ברורה', מאת הרב ישראל מאיר קגן מראדין ('ה'חפץ חיים'). המחקר בוחן את הרקע ההיסטורי לכתיבת הספר, את דרכי התקבלות, ואת מידת השפעתו על השכבות השונות של החברה האורתודוקסית. יחד עם לימודי במחלקה, אני עובד כמדריך חינוכי לסטודנטים צעירים מחו"ל שהגיעו לארץ כדי להשתתף בתוכנית החד-שנתית של בר אילן, Israel XP at BIU.

חגית בוכבינדר

אני בוגרת תואר ראשון במדע המדינה ומזרח תיכון, באוניברסיטה העברית בירושלים, ותואר שני ביהדות זמננו, במכון שכטר למדעי היהדות. בימים אלה, אני משלימה כתיבת תזה במחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו, מתוך כוונה להמשיך ולעסוק בתחום המחקר. מזה כעשור, אני עוסקת בהנחלת זיכרון השואה והגבורה ביד ושם, בקרב בני נוער וחיילים. בעבודת התזה אני חוקרת אוטוביוגרפיות של שורדות שואה שהתפרסמו בשנות השמונים של המאה העשרים. הבחירה להתמקד בעשור זה של פרסומים אוטוביוגרפיים, נובעת מחשיבותן של שנים אלה בתחום הפרסומים בנושא השואה, הקשורה ישירות לשתי תופעות בינלאומיות: האחת, העניין הגובר בתקופת השואה, והשנייה, ההתפתחות האקדמית של לימודי נשים ולימודי מגדר. התמקדות בחקר הנשים בשואה ובנושאים המאפיינים אותן באופן מיוחד, יתרום להשלמה והבנה רחבה ומלאה יותר של נרטיב השואה. מאז הסתלקו הוריי שורדי השואה ז"ל מן העולם, בחרתי לעסוק בהנחלת זיכרון השואה והגבורה מחד, ולהמשיך ולחקור היבטים ייחודיים בה, מאידך.

יקטרינה אולשקביץ'

עבודת הדוקטור שלי עוסקת בהיסטוריה של הילדות, תחום שנראה לי מרתק ומלהיב במיוחד שאמור לפענח כיצד עוצב דור חדש ואיך התרחשה התקשורת הבין-דורית. התקופה שאני עוסקת בה, – המחצית השנייה של המאה ה-19 - וראשית המאה ה-20, מסמלת עידן של שינויים רבים בחייהם של היהודים באימפריה הרוסית ובמזרח אירופה כולה בעקבות תהליכי מודרניזציה, ותהליכים אלה השפיעו עמוקות גם על תחום הפרט ועל מוסד המשפחה. תפיסתה של הילדות והפרקטיקה של גידול ילדים עברו גם כן תמורות ניכרות כחלק מכניסתה של יהדות רוסיה אל העידן המודרני. בעבודת הדוקטור בכוונתי להתמקד

בחקר יחסים פנים-משפחתיים ובשיח של הילדות, ובנוסף לכך בחקר התרבות החומרית של הילדות.

תומר גדות

עבודת המחקר שלי לתואר שני עוסקת בנושא 'יחסם של חכמים יוצאי ארצות

האסלאם בארץ-ישראל לשאלת ההנהגה החילונית של התנועה הציונית (1895-1960). העבודה נכתבת בהנחייתו של פרופ' ירון הראל. רוב חכמי ישראל יוצאי ארצות האסלאם בתקופה הנדונה תמכו בציונות. חוקרים שכתבו על השקפת עולמם על הציונות נטו לייחס לאותם חכמים תמימות וחוסר הכרות עם המציאות וטענו שזהו מקור תמיכתם של החכמים בתנועה הציונית והבסיס ליחס הסבלני שהחכמים מייחסים לכך שראשי התנועה הציונית מקיימים אורח חיים חילוני, כאידיאולוגיה. במחקרי אני מציג מקורות שונים שמראים שהחכמים הנדונים היו בעלי דעה מגובשת. תמיכתם בציונות הייתה מבוססת על עולם רוחני עשיר, המושתת על תורת הקבלה והתנ"ך, והם זיהו בתנועה הציונית ובאישיה המרכזיים כוחות חדשים – ישנים להם זקוק העם היהודי בדורות שלנו. המחקר מבוסס על דרשות, נאומים, הספדים, שיחות חולין מתועדות ופסקי הלכה.

סיור מחלקתי בבאר-שבע

לרגל סוף שנת הלימודים האקדמית תשפ"א, נפגשנו ביום 1 ביולי 2021, כמעט לראשונה מאז פרוץ משבר הקורונה, לסיור לימודי מודרך במרכז להנצחת חיילי האנז"ק המספר את סיפור כיבושה של העיר באר-שבע על-ידי הכוחות האוסטרלים והניוזילנדים במלחמת העולם הראשונה. לאחר מכן, ערכנו את ישיבת המחלקה החותמת את שנת הלימודים במסעדה בעיר.

סיורים לימודיים לאתרים מקראיים

עם החזרה ללימודים חלקיים בקמפוס לאחר הפסקה של יותר משנה, סיימנו את שנה"ל תשפ"א עם שני סיורים נוספים. בסיור הראשון, שהתקיים (לאחר עיכוב קל בגלל "מבצע שומר החומות") ב-10.6.2021, ביקרנו בתל גזר, במוזיאון לתרבות הפלשתים באשדוד, בתל צפית היא גת פלשתים ובתל לכיש, שעבר "שיפוץ" נרחב לאחרונה. הסיור השני, שנערך כעבור שלשה ימים, יצא לתל חצור ולתל דן בצפון הארץ.

בכל הסיורים, זכו הסטודנטים גם לבקר באתרים המופיעים במקורות ההיסטוריים, לראות כיצד מוסיף המחקר הארכיאולוגי והגיאוגרפי-היסטורי על הידע שאנו מקבלים מן המקורות הכתובים, ולהבין כיצד חוקרים מחברים את כל סוגי המידע השונים לידי מחקר בעל עומק ורוחב. וברור, שהסיורים הם גם חוויה לימודית וחברתית, שעוזרת לחבר את הסטודנטים גם לתחומי המחקר השונים, וגם למחלקה ולאוניברסיטה עצמה.

בסמסטר הראשון של שנת תש"פ, עוד לפני פרוץ הקורונה, הספיק פרופ' לוינ' לצאת עם תלמידיו לשני סיורים לימודיים. בראשון, שנערך בחודש דצמבר 2019, הם ביקרו בתל מגידו ובאתרים נוספים בעמק יזרעאל. בדרך למגידו, דנו במסע המלחמה של תחומתמס ג' מלך מצרים לאורך הדרך הראשית העתיקה, עצרו ליד הכפר ימה, היא יחם הקדומה, לשחזור "מועצת המלחמה" שערך, והגיעו למגידו דרך נחל עירון. בביקור באתר עצמו, ראו את התפתחות העיר מתקופת הברונזה הקדומה ועד סוף התקופה האשורית, ודנו בסוגיות המחקריות העיקריות שעולות מחקר התל הזה, אחד האתרים הארכיאולוגיים המשמעותיים ביותר בארץ. בהמשך היום, ביקרו הסטודנטים בגבעת המורה ובהר תבור ושוחחו על הקרבות הנזכרים במקומות אלה בספר שופטים (גדעון ודבורה), ולבסוף בתל יזרעאל, אחד האתרים המרתקים באזור.

בחודש ינואר, ביקרו הסטודנטים באזור פלשת וצפון שפלת יהודה. הם התחילו את היום בתל צרעה בעקבותיו של שמשון, ביקרו בתל בית שמש "הישן", ואז זכו לסיור מודרך בחפירות החדשות בתל בית שמש המזרחי, מהעבר השני של כביש 38, שהודרך על-ידי ד"ר עמית שדמן, ארכיאולוג המחוז מטעם רשות העתיקות.

פעילות המכונים והקתדראות שבמחלקה

המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר

בחודשים אפריל-מאי 2020 יצאו לאור שני ספרים דיגיטליים: 'יוצרים זיכרון', 'ובחרת בחיים: יהודים בו־חרים בחיים בשואה ולאחריה'. במקום הכנס הבינלאומי של המכון שאמור היה להתקיים בתחילת חודש יולי, התקיים כנס זום בינלאומי בשני חלקים, ב-4 ביוני 2020 וב-7 ביוני 2020, בשיתוף עם ה-Museum of Jewish Heritage בניו יורק בנושא: 'נשים באושוויץ ובשואה'. יום עיון לציון 82 שנה לליל הבדולח שהתקיים ב-9 בנובמבר 2020 באמצעות הזום הוקדש למחקר על נשים בשואה ולרגל יום הקדיש הכללי, י' בטבת, התקיים יום עיון שכלל לראשונה טקס חלוקת פרס חדש - פרס קרומהולץ - שנתרם למכון לחקר השואה על ידי ד"ר רונית פישר, בתם של צבי ואוגוסט טינה קרומהולץ ז"ל, לזכר הוריה.

ביום כד אדר תשפ"א, 8 במרץ 2021, קיימה המחלקה בשיתוף המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר ובית מורשת משטרת ישראל יום עיון לציון שישים שנה למשפט אייכמן. קודם לכן ראה אור ספרו של בוגר המחלקה פקד ד"ר יוסי המי, לשכה 06: חקירתו של אדולף אייכמן במשטרת ישראל, בית שמש, הוצאת משטרת ישראל, תש"פ, העוסק בחקירתו של אייכמן על ידי יחידה במשטרת ישראל.

במקביל לפעילויות אלו המשיכו לפעול הפורומים של המכון, בהם משתתפים מעל ל-500 חוקרים, פעילים בתחום הוראת השואה, הנצחת השואה, ראשי ארגונים העוסקים בתחום השואה וכדומה.

בשנת הלימודים תשפ"א, התקיימה מטעם מרכז הלפרן לחקר התודעה היהודית קבוצת מחקר של פוסט-דוקטורנטים, בהנחייתה של ראש המרכז פרופ' דברה קפלן. הקבוצה דנה במפגש בין ריטואלים וטקסים לבין מרחבים בקהילות יהודיות שונות בין השנים 1200-1900. ד"ר צפירי ברזילי וד"ר אהובה ליברלס-ניומן התמקדו באירופה בימי הביניים, ד"ר משה יגור חקר את קהיר ופוסטט בימי הביניים, ד"ר יעקב מאיר דן במרחבים מדומיינים וטקסי לימוד, וד"ר הדר פלדמן-סמט חקרה צלילי תפילה ומרחבים באימפריה העות'מאנית. בנוסף, בשנה"ל תש"פ ותשפ"א, הנחתה פרופ' קפלן קבוצת סטודנטים מצטיינים לתואר ראשון בחסות מרכז הלפרן. במהלך התכנית נחשפו הסטודנטים למגוון מקורות וכלים שונים לחקר תולדות ישראל.

הקתדרה ע"ש בראון לתולדות היהודים בגרמניה

בט"ו בשבט תש"ף - 10 בפברואר 2020, אירחה הקתדרה, הפועלת בראשותו של פרופ' שמואל פינר, את הסדנה השנתית לחוקרים צעירים בהיסטוריה ותרבות גרמנית, בשיתוף המחלקה להיסטוריה כללית. מטרת הסדנה, שהתקיימה בפעם ה-14, היא לחזק את הקשרים בין העוסקים בתחום הלימודים הגרמניים, לעודד חילופי רעיונות ולאפשר לחוקרים צעירים במה ידידותית להצגת מחקרם. לארגון הסדנה שותפים מכוני מחקר מכל האוניברסיטאות בארץ. בסדנה השתתפו שישה תלמידי מחקר שהציגו את מחקריהם, ושישה חוקרים בכירים שהגיבו להם.

יום העיון השנתי של הקתדרה, בשיתוף הקולוקוויום המחלקתי, התקיים בט"ז בכסלו תשפ"א, 2 בדצמבר 2020, בנושא: "טוב מראה עיניים": תיעוד חזותי וחקר יהדות גרמניה. ביום העיון התארחו שישה דוברות ודוברים, תלמידי מחקר וחוקרים מאוניברסיטת בר-אילן ומחוצה לה, וכן קהל רחב. ששת ההרצאות ביום העיון ניתנו על-ידי מיטב המרצות והמרצים העוסקים בהיבטים שונים של תיעוד חזותי של יהדות גרמניה, ודנו בנושאים כמו אמנות ומוזיאונים יהודיים, ארכיאולוגיה, שירה ומוזיקה, איורים בבתי כנסת, מבט קולנועי, ועוד. בשל מגפת הקורונה התקיים יום העיון באופן מקוון.

ההרצאה השנתית של הקתדרה, בשיתוף הקולוקוויום המחלקתי, התקיימה בכ"ח במרחשוון תשפ"ב, 3 בנובמבר 2021, בנושא: "אם היהדות היא טרגדיה - הבה נחיה אותה": זהותו היהודית של שטפן צווייג במכתביו וביצירותיו". במפגש זה הרצה ד"ר שטפן ליט מהספרייה הלאומית. גם אירוע זה התקיים באופן מקוון.

מרכז הלפרן לחקר התודעה היהודית

בשנת הלימודים תשפ"א, התקיימה מטעם מרכז הלפרן לחקר התודעה היהודית קבוצת מחקר של פוסט-דוקטורנטים, בהנחייתה של ראש המרכז פרופ' דברה קפלן. הקבוצה דנה במפגש בין ריטואלים וטקסים לבין מרחבים בקהילות יהודיות שונות בין השנים 1200-1900. ד"ר צפירי ברזילי וד"ר אהובה ליברלס-ניומן התמקדו באירופה בימי הביניים, ד"ר משה יגור חקר את קהיר ופוסטט בימי הביניים, ד"ר יעקב מאיר דן במרחבים מדומיינים וטקסי לימוד, וד"ר הדר פלדמן-סמט חקרה צלילי תפילה ומרחבים באימפריה העות'מאנית. בנוסף, בשנה"ל תש"פ ותשפ"א, הנחתה פרופ' קפלן קבוצת סטודנטים מצטיינים לתואר ראשון בחסות מרכז הלפרן. במהלך התכנית נחשפו הסטודנטים למגוון מקורות וכלים שונים לחקר תולדות ישראל.

